

ΠΕΤΡΟΥ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΦΩΤΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΟΜΙΛΙΑ

ΚΑΙ

ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

(Μετατύψεις ἐκ τῆς «Νέας Ἡμέρας» 1900, ἀρ. 1343-1344)

ΕΝ ΤΕΡΓΕΣΤῃ

Ἐκδότης τὸ τυπογραφεῖον τοῦ αἰσθητικοῦ Λούδ
1900.

Τύποις τοῦ αὐστριακοῦ Λόγῳ ἐν Τεργέστη

Α΄.

Τοῦ κλεινοῦ πατριάρχου ὁμιλίας ἐν τῇ λεγομένῃ Πατρολογία τοῦ Migne ἐκδοδομένηαι κείνται δύο ἀκέραιαι καὶ δύο ἐλλιπεῖς, ἐν τόμ. 102 σελ. 548—576. Ἔτει 1864 ὁ Πορφύριος Οὐσπένσκη ἐξέδωκε κατὰ τὸν ἐν τῇ Ἀθωίτιδι μονῇ τῶν Ἰβήρων φυλαττόμενον κώδικα 684 καὶ κακῶς καὶ ἐλλιπῶς τὰς δύο εἰς τὴν ἔφοδον τῶν Ῥώσ ὁμιλίας, τὰς δ' αὐτὰς ἔτει 1867 καὶ ἀκριβῶς καὶ ἀρτίως ὁ ἀοίδιμος Ἀγίουστος Nauck ἐν σελίσιν 201—232 τοῦ ἔργου τοῦ ὀνομασμένου Lexicon Vindobonense καὶ ἐξ αὐτοῦ παραλαβὼν ἔτει 1870 ὁ C. Mueller ἐν τῇ Συλλογῇ τῶν λειψάνων τῶν Ἑλληνῶν Ἱστορικῶν, ἐν σελ. 162—173. «Ῥήτορα δεινὸν καὶ ὁμιλητὴν ἡδύφθογον» ἐγνώρισε τὸν Φωτίον ἔτεσι 1882—1883 καὶ 1885 καὶ 1886 σεβαστὸς τοῦ Γένους ἡμῶν λόγιος, ὁ Μέγας τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Λογοθέτης κ. Σ. Ἀριστάρχης δι' ὧν ἐκ τοῦ Ἰβηρικοῦ κώδικος ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ Ἀληθείᾳ ἐξέδωκεν ἐννέα τοῦ πατριάρχου ἄλλων ὁμιλιῶν· ἰδὲ τὰ τοῦ πολλοῦ Krumbacher, Geschichte der Byzantinischen Litteratur σελ. 77 (τῆς β' ἐκδόσεως).

Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι γεγραμμένα εἶναι καὶ τέσσαρα ἄλλα τοῦ Φωτίου ἀνέκδοτα ἔργα, ἃν ἡμεῖς ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἰουλίου 13 καὶ 14 ἀντεγράψαμεν ἐν τῇ ἱερᾷ καὶ φιλοξενῷ μονῇ τῶν Ἰβήρων καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς καταχωρίζομεν τὴν τῷ ἀριθμῷ ις' δεδηλωμένην ἐν τῷ κώδικι καὶ τὰς σελίδας αὐτοῦ 165—185 κατέχουσαν ὁμιλίαν, νομίζοντες ἅμα μὲν ὅτι οὐδαμῶς παραβλάπτομεν ἦν «Συλλογὴν ὀγδοήκοντα καὶ τριῶν ὁμιλιῶν καὶ λόγων τοῦ εὐφραδεστάτου τούτου τῆς Ἐκκλησίας ῥήτορος» ἀπήρτισε πρὸς ἔκδοσιν ὁ πολυτίμητος φίλος κ. Ἀριστάρχης, ἅμα δ' ὅτι τοῖς ἀναγνώσταις τῆς φιλολογικωτάτης «Νέας Ἡμέρας» ἐντρύφημα θαυμάσιον τῆς τε λέξεως λόγῳ καὶ τῶν ἐνοιῶν προσφέρομεν.

Τὸ Κείμενον τῆς ὁμιλίας παρέδωκεν ἡμῖν ὁ ἀντιγραφεὺς καθόλου καλῶς, πλὴν ὅτι αὐτὸ λυμαινόνται σφάλματα ὀλίγα τῶν 40 πλείων, ὧν δ' ὅμως τὸ ὑπερήμισυ μέρος σύγκειται ἐκ τῶν λεγομένων ὀρθογραφικῶν ἀβλεπτημάτων· καὶ τὰ λοιπὰ δὲ σφάλματα εἶναι εὐθεράπευτα πάντα. Δεινῶς λελωβημένον καὶ εἰς ἀπορίαν περιεστῶν χωρίων ἡμεῖς σχεδὸν οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὐρωμεν.

[Σελ. 165] Τοῦ αὐτοῦ ἀγιωτάτου Φωτίου ἀρχιεπισκόπου
Κωνσταντινουπόλεως ὁμιλία ρηθεῖσα εἰς τὴν
θεόσωμον ταφήν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
τῷ Ἁγίῳ Σαββάτῳ.

§ 1. Ἄφ' ἐκάστου μὲν τῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν ἔργων καὶ πράξεων τῆς περὶ ἡμᾶς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος ἐμφανίζεται καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῖν λαμπρῶς αἱ χάριτες ἀναπτύσσονται καὶ πολλὸς ὁ τῆς [166] εὐφροσύνης γλυκασμὸς ταῖς τῶν ἀνθρώπων ἐπισταζόμενος ψυχαῖς τὸν προγονικὸν τῆς ἀμαρτίας καὶ πικρὸν ἀποσμήχει μολυσμὸν· ἡ δὲ τοῦ πάθους καὶ τῆς ταφῆς μνήμη καὶ ὑπόθεσις φρικτὸν μὲν τι χρέμα καὶ ἀνέκφραστον, πέρας δὲ τῆς οἰκονομίας ὑπάρχουσα καὶ πρὸς αὐτὸν ἡμᾶς, ὡς ἂν εἶποι τις, τὸν τῆς ἀναπλάσεως λιμένα ἐγκαθορμιζουσα καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς τοῦ πλάστου διαπρυσίως σαλπίζουσα πρόνοιαν οὐχ ἀπλῶς οὐδὲ μονότροπον τὴν διάθεσιν ἀπεργάζεται, ἀλλ' ἅμα τε καταπλήττει καὶ ἀνακτωμένη δίδωσι θαρρεῖν καὶ ἀνιᾶ καὶ ἡδύνη τὰ μὲν τῷ πάθει καὶ τῷ θανάτῳ τὰ δὲ τῶν παθῶν τῷ φθόρῳ καὶ τῇ τοῦ θανάτου νεκρώσει. Ἄ διὰ τὴν ἐμὴν ὑπὲρ λόγον καινοποιεῖται ἀνάστασιν· ἡδὺ μὲν γὰρ ἐν γάμῳ τὸ ὕδωρ ὄραν ὡσπερ ἀπὸ βοτρύων τῶν ἀγγείων εἰς οἶνον τοῖς φίλοις αποθλιβόμενον· ἡδὺ δὲ καὶ θαλάσσης ἀγγραῖοντα κύματα καὶ τὸ ναυάγιον ἐπαφρίζοντα προστάγματι¹⁾ μόνῳ γαληνιώντα καὶ ἡμερούμενα καί, τὸ παραδοξότατον, κυρτούμενοις νώτοις διαπορθμούντα τοὺς ἐμπλέοντας καὶ τρεφόμενος ὄχλος ἐν ἐρημίαις ἄρτοις ἑπτὰ καὶ πέντε πάλιν, πολλαὶ χιλιάδες καὶ πολλοὶ τροφὴν ὑπολιποῦσαι τῆς εὐωχίας τὰ λείψανα· ἡδὺ δὲ καὶ τυφλὸν ὄραν ὀμματούμενον αἱμάτων τε βρεῖθρα φθοροποιὰ ξηραίνόμενα καὶ λεπρούς τῆς λώβης τὰς λεπίδας ἀποξυόμενους καὶ τὸν ἰχθῶρα καθαιρομένους λόγῳ μόνῳ καὶ θελήματι καὶ χιλῶν ἐξαλλόμενον δαιμόνια τε φυγαδεύουσα καὶ τὸ πλάσμα τῶν ἐνοχλοῦντων ἐλευθερούμενον· ἡδὺ δὲ καὶ Ἀλέξανδρος ἐκ τάφου καλούμενος καὶ τετάρτατος ἀνιστάμενος καὶ παίδων ὕμνος κλαδηφοροῦντων τῷ βασιλεῖ τῆς δόξης καταρτιζόμενος· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡδὺ ὡς πάθος βλύζον ἀπάθειαν [167] καὶ θάνατος ἀθανασίας ἀνθῶν ὠρασιότητα, οὐχ οὕτως ἡδὺ ὡς Ἄδης σκυλευόμενος καὶ νεκρούμενος θάνατος, τάφοι κενούμενοι καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος ὁ δεσπότης οἰκείοις ἀγωνίωμασιν ἀναδούμενος. Τὸ μὲν γὰρ τὸν συνοχεᾶ καὶ ποιητὴν τῶν ἀπάντων σταυρῷ σαρκὶ κρεμασθῆναι καὶ ταῖς τῆς γῆς ἐνταφῆσαι λαγῶσι καὶ εἰς Ἄδου φοιτῆσαι καὶ νεκροῖς συναριθμηθῆναι φρικτὸν μὲν ἐστὶ καὶ ἀκοῆ λαμβανόμενον, φοβερὸν δὲ καὶ ἀγγέλοις ἐννοούμενον, ἄσπεκτον δὲ καὶ συμπάση κτίσει, κἂν ἄψυχος ᾖ, ἐνεργούμενον· ἀλλ' ὅσῳ θάμβους καὶ φρίκης οὐδεμίαν ὑπερβολὴν οὐδὲ λογισμῷ πλασθῆναι τι καταλέλοιπεν, ἐπὶ τοσοῦτον ἐμοὶ τὰ τῆς φιλανθρωπίας καὶ προνοίας εἰς ἄφατον ἀνευρίνεται. Καὶ ρήγνυται μὲν τὸ τοῦ ναοῦ καταπέτασμα καὶ σκότῳ πολλῷ βαπτίζεται ὁ τῆς ἡμέρας ἡνίοχος ἥλιος καὶ γῆ τρομάσ-

σοσα²⁾ κατασειεται. τῷ σκυθρωπῷ τοῦ πάθους συναλλοιούμενα· ἀλλὰ καὶ τάφοι τοὺς νεκροὺς ἐγκυμονοῦντες ὠδίνουσι καὶ τὰ τοῦ Ἄδου κενοῦνται³⁾ καὶ καταργεῖται βασιλεία, τῷ τοῦ παθόντος κράτει λαφυραγωγούμενα, καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ὅπερ ἦν σκοπὸς τῷ δεσπότη καὶ δι' ἐν⁴⁾ καὶ πάθη καὶ θάνατον ἠνεγκε, τῆς πικρᾶς ἐκείνης καὶ παλαιᾶς τυραννίδος ἀπαλλάσσεται. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;»· ὁ λόγος ὑπὸ προθυμίας πηδᾶ καὶ φιλεῖ τοῦ μυστηρίου νεανιεύσασθαι τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἡ διάνοια τοῖς μυχοῖς ὑποστελλομένη τοῦ νοῦ καταδύεται, τὴν ἐν τῷ λέγειν ὀρμητὴν ἀναστέλλουσα· τὰ ὄρα τὰς πύλας ἠνέωκται καὶ ἡ φωνὴ ταῖς τῶν λογισμῶν ἐκπλήξουσιν ὅσα λύθροις ἐπιβάλλουσα τοὺς τε σθέγγεσθαι παρορησιασμένους καὶ τοὺς ἀκουτίζεσθαι προσελόμενους εἰς ἄφορον περιήστησι. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;»· ἦλοι τὰς δεσπο[168]τικὰς διαπερυνῶσι παλάμας καὶ τοὺς τῆς κακίας ἡμῶν τοῖς μέλεσι παρεμφύτας ὄζους,⁵⁾ ὅφ' ὦν ἐξήρημῶτο καὶ ἐκακύνετο τὸ ἀνθρώπινον, αὐταῖς ἀνασπῶσι βρίζαις· στέφανος ἐξ ἀκανθῶν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς περισφίγγεται καὶ τῆς παλαιᾶς κατάρως ὁ πολύκυκλος ἡμῶν καὶ πολυώδυνος ἀπυχεῖνίζεται τίτλος· λόγῳ πλευρὰ διορῶσεται καὶ ἡ τῆς σωτηρίας ἡμῖν ἀναστομωθείσα πηγὴ διὰ παντὸς ἀνευρίνεται, αἷμα καὶ ὕδωρ πυχνοσμίου καθάρσιον παραπτώματος καὶ μετὰ νέκρωσιν τοῦ τραύματος ἀναβλύσαντος. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;»· θάνατος ἐπονείδιστον κόσμον αἰσχρῆς ἀπήλλαξε καὶ τὰ τῶν Ἰουδαίων ἐμπτύσματα ὁ τετοκῶς βόλους δρόσου καὶ τὰς τῆς θαλάσσης σταγόνας ἀναμετρῶν εἰς πρόσωπον ἐκδεχόμενος τὸν τῆς ἀμαρτίας κατακλυσμὸν ἀνεξήρανε. «Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστάς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;»· τάφῳ δεσπότης καλύπτεται, ἀλλ' ἡ δεσποτικὴ τοῦ παντὸς οὐ συμπερικλείεται πρόνοια οὐδὲ τῶν ἐνουβρισάντων τὸ πλημμέλημα καταστροφὴν ποιεῖται τοῦ σὺμπαντος, ἀλλὰ καὶ τάφον ὁ πλάστης οἰκεῖ καὶ τὸ σὺμπαν εὐτάκτως ἠνωγεῖ· οὐ γὰρ ἵνα πανωλεθρίαν⁶⁾ ἐργάσῃται σταυρὸν καὶ θάνατον καὶ βραχίσματα καὶ ἐμπτύσματα καὶ πᾶσιν αἰκίαν ἐκὼν ἠνεγκεν, ἀλλ' ἵνα ταύτης ἀπαλλάξῃ τὸ ἀνθρώπινον· τάφῳ δεσπότης καλύπτεται καὶ δούλων ἀχρηστῶν ὄχλος τὸν τάφον ἀσφαλισάμενοι περικάθηται· τεθήπασι γὰρ καὶ τεθηνηκότα τὸν κτίστην θεόμενοι, ἀλλὰ τεθήπασι μὲν ἀμετάβλητοι δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην διαμένουσι· δεῖνόν⁷⁾ γὰρ ἡ τῶν λογισμῶν πώρωσις μὴδὲ τοῦ προ ποδῶν καὶ βῆστου τῶν χαλεπωτάτων καὶ ἀδήλων ποιεῖσθαι τὴν αἴρεσιν. Τεθήπασιν ἀλλ' οὐ δοξάζουσι καὶ ὡς μὲν βασιλεῖα φρουροῖσιν, [169] ὡς δὲ κακοῦργοι οἱ δυστυχεῖς βλασφημοῦσιν· ὡς θησαυρὸν ἠσφαλισαντο καὶ τὸν πλοῦτον τῆς σωτηρίας ἄλλοις ἐνορῶντες, ἐκεῖθεν ἀντλούμενον διὰ πίστεως αὐτοὶ τῇ ἐσχάτῃ πιεζόμενοι πενία εἰς ἀπιστίας ἄλεθρον ἐλεεινῶς καταστρέφουσι τὸν βίον· οἶδας τὴν ἀνάστασιν ἀλλὰ κρύπτουσι· φιληργυρία γὰρ τὴν ἀλήθειαν προδεξώκασι

καὶ τῶν ὀφθαλμοῖς οἰκείους ὀραθέντων τὸ ψεῦδος ἠλλάξαντο. Τί σαυτὸν παράγεις ταῖς σαῖς ἀπάταις, ὦ Ἰουδαίε, τί τὴν σὴν κατασφίγγῃ σωτηρίαν; τί τὰς σὰς κατὰ σεαυτοῦ χεῖρας ἐξοπλίζεις μὴδὲ σταλαγμὸν φιλάνθρωπίας, ὅσον εἰς σὴν ἤκε πρᾶξιν, σαυτῷ ὑπόλειπόμενος; οὐχ ὄρας τὴν γῆν καὶ τοὺς λίθους ἐπὶ τῷ σῷ τολμήματι τρέμοντας; ἢ κτίσις τὴν σὴν πενθοῦσα σκυθρωπάζει παρανομίαν, σὺ δὲ καὶ τῶν ἀψύχων ἀναισχυνταῖς ὑπάρχειν ἀναισθητότερος καὶ τὴν σὴν χορεύων χαίρεις ἀπώλειαν; οὐχ ἦν ἐπήρθης ἄγειν ἑορτὴν καὶ λευκὴν ἡμέραν ποιεῖσθαι τὴν κατὰ τοῦ δεσπότητος τόλμαν καὶ τὸν φόνον διηγουμένου ταύτην εὔρες ὑπόθεσιν σκυθρωπότητος; οὐκ ἐν οἷς σοι πλατυνθῆναι τὰ κράσπεδα καὶ πληθυνθῆναι τὰ θαύματα καὶ τὸ «Ραββὶ τῆς γῆς» ἐπὶ μέγα βοηθῆναι καὶ παχυνοθῆναι σε καὶ λιπανθῆναι τὰς ἐλπίδας ἔτρεφες,⁸⁾ τάναντία συνήτησεν ὄνπερ ἤλπισας; ποῦ γὰρ σοι νῦν ὁ περιώνυμος ἐκεῖνος καὶ μέγας ναός; οὐκ ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνατέτραπται, μῦθος ὑπάρχων τοῖς συμπαστέροις καὶ δάκρυα; ἢ δὲ διαβόητος τοῦ ἔθνους μητρόπολις οὐ τραγικῶν νῦν κεῖται διηγημάτων ὑπόθεσις, οὐκ εἰς Ἰλιὰδα κακῶν ἀναφερομένου τοῦ πάθους ἀλλὰ τὰς Ἰλιακὰς⁹⁾ συμφορὰς μέρος, οὐδὲ μέγα, δεκνύσα τῆς οἰκείας πανωλεθρίας;¹⁰⁾ ποῦ δὲ αἱ δημοτελεῖς σοι θυσίαι καὶ ἱλαστήριαι; καὶ ἡ προφητικὴ καὶ θεῖα ἐπίπνοια πῶς σοι διερρήκεν; ποῦ δ' αὐτῶν σοι τῶν ἀρχόντων καὶ ἡγουμένων τὸ κλέος, εἰς ἀλλοφύλους μὲν τότε παρατίχαι νῦν δ' εἰς παν[170]τελοῦς ἀναρχίας καταστραφὲν ἐξερήμωσιν; Κατεφράξω τοῦ λόγου, ἀλλὰ τὸ λόγιόν σου μεταβαλὼν οὐκ εἰς αἶμα τὸ χρῶμα ἀλλ' εἰς αὐτὸ βάθος¹¹⁾ τοῦ παθήματος διαδοθὲν μεμελάνωται, οὐκέτι τὴν λευκὴν οὐδαμῶς ἀνίσχει¹²⁾ σοι ὄψιν. Ἐνύβρισας τὸν προφητευθέντα, ἀλλὰ τοὺς δῆλους ἀπώλεσας εἰς γραμμῶν ἀσῆμων ἀφρωνίαν τῶν χρησιμῶν σοι γραμμῶν περιεστηκότων. Κατέξανεστης τοῦ ἀρχιερέως, ἀλλὰ τοῦ τῆς ἱερωσύνης χαρίσματος ἀπηλάθης. Ἐσφαγίσας τὸν ἀμνόν, ἀλλ' εἰς ἀνίερν ὀργάδα τὸ θυσιαστήριόν σοι κατεριπώθην ἀπερθάρη. Διχειρίσω τὸ ἱερεῖον, ἀλλ' οἱ βωμοί σου διαπεπτώκασι. Ἐθανάτωσας τὸν κληρονόμον, ἀλλ' ἐξηλείψης τῆς διαθήκης. Ἐγύμνωσας τὸν νομοθέτην, ἀλλὰ τῶν προφητικῶν ἐξεδούθη χαρισμάτων, ἀλλὰ τῆς νομικῆς, ἐφ' ἧπερ ἐμεγαλαύχεις, κατηνέχθης σεμνολογίας· νόμων¹³⁾ γὰρ ἰσχύς καὶ κράτος ἢ τοῦ νομοθέτου τιμὴ καὶ τὸ σέβας. Διμερίσω τὰ ἱμάτια, ἀλλὰ τῶν πολλῶν ἐκαίνων καὶ ὑπὲρ λόγον θαυμάτων ἀπεγυμνώθης, ἀλλ' οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κληρὸς ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας ἀλλ' ἐπεμερίσθης πᾶσιν ἔθνεσι καὶ βαρβάροις, οὐκ εὐδαιμονῶν καὶ πλυθυνόμενος ἀλλ' ἐλασσούμενός τε καὶ ταλαιπωρῶν καὶ χλεῦθ προκείμενος. Τίς σε δαίμων ἐπὶ ταύτην ἐξεβάνχευσε τὴν μυλίαν; τίς πρὸς τοσοῦτον ἐξέκαυσε φθόνον, τίς δὲ σε μύσους ἀνέπλησε τηλικούτου; ὄντως οὐχὶ πρὸς κέντρα μόνον λακτίων ἐξηλέγχθης οὐδὲ προσαράσσω τὴν ὄψιν τῇ πέτρα οὐδὲ τῇ μαχαίρᾳ τὸ πῦρ ἀνασκάλλων οὐδὲ τὴν σελήνην ἐπὶ σεαυτῷ καθαιρῶν, βαρῶν τῆς κτίσεως μέρος καὶ Πύθου παίγιον εἰς σωφρονισμὸν τοῖς ἄρροσι παροι-

μιαζόμενον. ἀλλὰ σύμπασαν ὡς ἄληθῶς τὴν οἰκουμένην εἰς ἐτόλμησας τῆς σῆς κεφαλῆς καὶ τέκνων καὶ γενεᾶς πάσης τὸν ἅπαντα χρόνον κατασεῖων.

§ 2. Ἀλλὰ τὸ μὲν Ἰουδαίων γένος καὶ ἄκον σιγᾶ καὶ περιμῶται καὶ στένει καὶ πληροῦται κατηφείας, [171] ἐπὶ ταῖς σκιαῖς καὶ τοῖς τύποις καὶ ταῖς κεναῖς ἐλπίσι καθήμενον· ἐμοὶ δὲ μικρὸν ἀναδραμεῖν ἔδοξεν ὁ λόγος καὶ τῶν Ἐθαγγελικῶν ἐξαψάμενον¹⁴⁾ ῥημάτων ἐκαίθειν τῆς παρούσης ἡμέρας ἀναπληρῶσαι τὰ λείποντα. Τί οὖν ἐκεῖνα τὰ θεῖα ὑφηγεῖται λόγια; οὐδὲν γὰρ οἶον αὐτῶν ἀκούειν. «Ὀψίας» φησὶ «γενεομένης¹⁵⁾ ἦλθεν ἄνθρωπος πλούσιος ἀπὸ Ἀριμαθαίας,¹⁶⁾ τοῦνομα Ἰωσήφ· καὶ προσελθὼν τῷ Πιλάτῳ ἠτήσατο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ». Πλούσιος ἦς ὡς ἀληθῶς ὁ Ἰωσήφ ὅτι τὸν τῆς ζωῆς ἐπεζήτει θησαυρὸν· πλούσιον ἦν ἀσύλου πλούτου τὴν κτήσιν ἐπιμελούμενος· πλούσιος ἦν καὶ σεφῶς εὐτελείᾳ ῥημάτων καὶ μετριότητι τὸν πολυτελῆ καὶ ὑπέρλαμπρον μαργαρίτην ἐμπορευόμενος καὶ κρύπτων τούτοις τὸ σπουδαζόμενον· οὐδὲ γὰρ ὡς δὴ τι μέγα φρονῶν ἢ φθειγόμενος οὕτως τὸ σῶμα ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ὡς ἂν ἐλέω καὶ φιλάνθρωπιά διδούς εἰς ταφήν αἰτεῖται τὸν νεκρὸν. Καί προσεῖσι μὲν τῷ Πιλάτῳ ἔκνον ἅπαντα καὶ φόβον ἀπορριψάμενος, οἷα δὲ βουλής κοινωνῶν κατενεχθῆναι τὸ σῶμα τοῦ τεθνηκότος συμβουλεύει· ἦδη γὰρ τῆς Παρασκευῆς ταῖς τοῦ ἡλίου δυσμαῖς συνυποληγούσης καὶ ὁ τοῦ Σαββάτου νόμος τῆς ἐπεισιούσης συνανεφαίνετο καὶ πιθανώτερος ἔδοκει καὶ τὸ νόμον ἴσως ὑποφαίνων, δι' ὃν οὐκ ἐχρῆν μετέωρα μένειν ἐπὶ τὰ σῶματα τῶν ἀνηρημένων· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν Ἰουδαίων ἐκθέσεως πρακτότων καὶ ἀπερικαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ τῶν πατρῶν ἐκδικαιωμένων, ἐν οἷς οὐδὲν ἀντίπαλον τοῦ θελήματος ἀπῆντα καὶ ῥᾶστον ἦν ἐκτελέσαι, ἢ περὶ τοὺς νόμους εὐλάβεια κατεσπούδαστο. Καὶ «δός μοι,» φησὶν Ἰωσήφ «εἰ βούλεις, θάψαι τὸν νεκρὸν τοῦ Ἰησοῦ, ὃν οἱ γνωστοὶ πάντες ὄντο καταλιπόντες· δός μοι θάψαι τὸν νεκρὸν οὐ πολλοὶ μὲν συνέρρουσιν ἐπὶ τῷ πάθει θεαταί, νῦν δ' οὐδεὶς ὑπέμεινεν οὐδὲ τῶν φίλων ἐνταφιαστής· δός μοι νεκρὸν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἠπορημένον εἰς ταφήν. Ἄπεστί σοι φόβος βασιλείας, τέθνηκεν ὁ τὸ κράτος [172] μὲν τῆς ἐξουσίας ἀρπάσαι κατηγορούμενος, μέχρι δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως ἀπ' ἀρχῆς τῆς προδοσίας ἀθῶος ὄφθεις παντὸς ἀδικήματος. Τούτου τὸν νεκρὸν ἐπιζητῶ ὃν προφητικόνος γλῶσσα καὶ φωνὴ καὶ χεῖρες, οὐ δοκοῦντος φέρειν φιλάνθρωπότεραν ψῆφον, ἤγαγον¹⁷⁾ θανάτου. Δός ἐμοὶ σοι χάριν ὁμολογεῖν δι' ἧς ἐτέρους οὐδὲν ζημιοῖς· οὐδὲ γὰρ ὁ τῶν Ἰουδαίων ὄχλος ἀνιάσεται, γῆ μαθόντες τὸν ἐχθρὸν καλυπτόμενον· δυσχεραίνουσι γὰρ καὶ νεκρὸν τὸν ὑπ' αὐτῶν μισούμενον βλέποντες τοῦτο μὲν τὴν αὐτῶν μαιφονίαν τῷ σταυρῷ θριαμβεύοντα, τοῦτο δὲ τῶν ὀρώντων τὸν ἔλεον ἔλκοντα καὶ τῶν σταυρωσάντων ἐκκαλούμενον μισατέσθαι τὴν ὀμότητα. Οὐδὲ τὴν Καίσαρός σοι ἐπισείουσι φίλαν «Ὀὐκ εἰ φίλος» λέγοντες «τοῦ Καίσαρος, εἰ νεκρὸν δίδως τῇ γῇ κατορῦντεσθαι». Ἄπροφάσιτος, εἰ βούλεις μόνον, ἢ πλήρως τῆς αἰτήσεως».

§ 3. Τοῦτοις ὁ σοφὸς καὶ καλὸς Ἰωσήφ τὴν τοῦ Πιλάτου ψυχὴν κατεπαύων τοῖς ῥήμασι τυγχάνει τοῦ σκοποῦ καὶ λαμβάνει καθιερθεὲν τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Πῶς δὲ οὐκ ἔμελλε πολλῶ πόθῳ καὶ θεοπροπεστατῇ στοργῇ προσερχόμενος, δι' ὧν αὐτὸν εἶχε τὸν αἰτούμενον συλλήπτορα καὶ πληρωτὴν τῆς αἰτήσεως; Ἀλλὰ νῦν Ἰωσήφ ἐξαιτεῖ καὶ λαμβάνει τὸ σῶμα· τί μὴ καὶ πρὸς τὸν σταυρὸν ἐλκόμενον ἦται καὶ ἐκώλυε τὸν φόνον; Ἐκεῖ μὲν ὁ θυμὸς ἔπνεε μείζων τῆς αὐτοῦ καὶ προαιρέσεως καὶ ἰσχύος καὶ ὁ τῶν φονόντων φθόνος πᾶσαν περιέκοπτεν ἐλπίδα· ἐπεὶ δὲ τῆς ὀργῆς τὸ βέρον τοῖς τοῦ φθόνου λύθροις συγκυτέρειυσεν ἐκλείπον (ὀργῆς γὰρ καὶ ζηλοτυπίας κένωσις ἢ τοῦ φθονηθέντος ἀναιρέσις), τότε παρρησιάζεται πρὸς τὴν αἴτησιν καὶ ἦν πρὸ πολλοῦ κρύπτων ἐθαλπεν ἐκφαίνει προθυμίαν καὶ τυχὼν τοῦ σκοποῦ τὸ Κυριακὸν ἐκεῖνο καὶ σεπτὸν ἀναιρεῖται σῶμα καὶ περιχυθεὶς τῷ κειμένῳ πάσας μὲν ἡμέρας, πᾶσι δὲ κατεμερί[173]ζετο πάθεισιν, ἡμοῦ δ' αὐτὸν εἶχεν ἅπαντα, θάμβος, ἐκπληξίς, εὐφροσύνη, λύπη, χαρὰ, δάκρυα, μίσος, ἔλεος, φόβος, δειλία, θράσος, φαιδρότης προσώπου καὶ κατήφεια. Τίς ἂν ζωγράφος λόγος εἰκονίσειε¹⁹) τὴν τότε τούτου διάθεσιν; ἔχαιρεν ἔχων τὸ ποθούμενον, ἐθρήνει νεκρὸν καθορώμενον, ἠλέει κείμενον ἄταφον, τῶν σταυρωσάντων ἔμισάττετο τὴν ὀμότητα, τοῦ σταυρωθέντος ἐθαύμαζε τὸ μακρόθυμον, ἐδεδίει ψαύειν σώματος, ἐθάρρει πόθῳ βωννύμενος, ἐσυθρώπαζε τῷ πηθήματι, χαροποιῶς²⁰) ἦν εὐτυχίματι, διηπορεῖτο τῷ πρόγματι καὶ τοὺς λογισμοὺς ποικίλως ἀνέστρεφεν· «Ἄρα γὰρ ὀφθαλμοῦς χερσὶ ταῖς ἐμαῖς καλύψω τοῦ πηλῶ καὶ λόγῳ τῶν πολλοῖς φυτρώσαντος ὄμικτα; χεῖλη δὲ συμπήξω, παρασκευάσω οὐ τῷ ῥήματι μογιγάλων χεῖλη, γλώσσης τρανουμένης, λαμπρῶς ἀνεπτύσσετο²¹); κεφαλήν δὲ αὐτὴν περιστελῶ σουδαρίῳ, δι' ἣν ὁ ναὸς ὡς ἐπὶ πινδύμῳ πένθει τὸ καταπέτασμα περιρρηζόμενος τὰ τῶν ἀδύτων καὶ ἀβάτων ἐγύμνωσέ τε καὶ ἀπεκάλυψεν ἀθέατα; συνάξω δὲ χεῖρας, αἱ τὰς ξηρὰς χεῖρας χρόνῳ καὶ νόμῳ πεπεδημένας καὶ συνεσφιγμένας ἐξήπλωσαν; πόδας δὲ τούτου συνάψω, ὑφ' ὧν ἐπεξοπορήθη θαλάσσης ἕργα κύματα καὶ οὐ προστάγματι; χωλοὶ τὰς βάσεις ὀρθωθέντες καὶ τρέχοντες²²); πῶς δὲ ἐνταφιάσω τὸν νεκρὸν ἐξ Ἰδοῦ καλέσαντα καὶ τῶν ἐνταφίων ἀπολύσαντα καὶ τεταρταῖον τοῦ μνήματος ἀναστήσαντα;».

§ 4. Ταῦτα τοῖς λογισμοῖς ἀνελίσσων καὶ ἐπὶ πολὺ διαπορούμενος ὄμῳ, ἐπεὶ τῆς οἰκονομίας καιρὸς ἦν, καὶ αὐτὸς τῆς οἰκονομίας γίνεταί καὶ σμύρνης καὶ ἀλόης²³) ἐπιπλάσσω τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, ὃ τοῖς τελευτῶσι παρά γε τοῖς Ἰουδαίοις τιμὴ τελευταία, καὶ τοῖς νεκροστόλοις περιελίσσων ὀθονίοις πρὸς τῷ καινῷ κατατίθῃ μνημεῖον. Καινὸν δὲ τὸ μνημεῖον παρεσκευάστο, αὐτῷ τε τῷ δεσπότῃ τὸν δυνατὸν τρόπον τοῦ Ἰωσήφ τιμὴν ἐξευρίσκοντος (τάφος γὰρ καινὸς καὶ ἴδιος ἀλλὰ μὴ κοινὸς καὶ (174) πολλοῖς ἐκλελυμένος σῶμασι τὴν ἐν νεκροῖς τῷ θαπτομένῳ προσνέμει σεμνότητα) καὶ διπλῆς ἄλλης οἰκονομουμένης αἰτίας ἕνεκα· μιᾶς μὲν, ἵνα μὴ τοῦ τῆς ἀναστάσεως ἐπιτελουμένου

θαύματος τοῖς πάντα τολμῶσι καὶ ἀναισχυνοῦσιν Ἰουδαίῳ ἄλλοις τῶν συνθεταμμένων νομισθῇ ἀλλ' οὐχ²⁴) ὁ παρ' αὐτῶν τῷ σταυρῷ καταδεδικασμένος τῶν νεκρῶν ἀνιστάμενος, ἀλλ' ἴν' αὐτοῖς πανταχῶθεν ἢ πᾶσα ψευδολογίας καὶ θεομαχίας περικεκρωμένη πόρροισι· ἕτερας δὲ, τοῦ μὴ δόξαι τιαῖν ἐκεῖνα μόνα τῶν σωμάτων ἐξαναστῆναι τοῦ τάφου οἷς τὸ δεσποτικὸν ἐπεχωριάζε τε σῶμα καὶ ἐπληροῖεν (ὃ καὶ τινος τῶν ἀγίων πάλαι καὶ ζώντος ἔτι διεπέπρακτο), ἀλλ' ἴν' ὡς περ ὑπὲρ πάντων εἴη τὸ κατὰ τοῦ Ἰδοῦ κράτος ὁ δεσπότης ἀναδεδαγμένος οὕτω καὶ τῶν πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάσσης διεσπόμενων σωμάτων καὶ πύρι καὶ ἀέρι διεσκευασμένων λαμπρῶς ἐπιγνωσθῇ τῷ οὐρανοῦ πάθει διυπεπραγμένος τὴν ἀνάστασιν· οἷς γὰρ τινῶν μὲν οὐ συνετέθητο σῶμασι, πολλοὶ δὲ τῶν ἀγίων ἀναστάντες, ἀλλοθὶ που καὶ ἀλλοθὶ καὶ σποριζῆν καὶ οὐ κατὰ τὸ δεσποτικὸν μνήμα κείμενοι, πολλοῖς ἦλθον εἰς ἐμψάνειαν, διὰ τοῦτο²⁵) μᾶλλον τρανῶς ἐπιδεικνύνται μὴ τῶν μὲν τῶν δὲ μὴ, ἀλλ' ὑπὲρ πάντων τῷ δεσπότῃ ὃ τε θάνατος διηγωνισμένος καὶ ἡ ἀνάστασις.

§ 5. Διὰ ταῦτα γὰρ οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα καινὸς ὁ δεσποτικὸς τάφος τῷ Ἰωσήφ ἐλαξεύετο, ἐκεῖνου μὲν μὴ συνωρῶντος Ἰωσὺς ἅπαντα ἀλλὰ πρὸς ἓν γε, τὴν τιμὴν, ἀποβλέποντος τῆς δὲ θείας καὶ ταῦτα προκαταρτιζούσης καὶ συνοικονομούσης προγνώσεως. Ἀλλ' ὁ μὲν εὐσχήμων Ἰωσήφ τῷ καινῷ μνημεῖῳ τὸν καινὸν νεκρὸν καὶ κενόντα τοὺς τάφους ἐνθεῖς τὸν καινὸν ἡμῶν τῆς ἀναστάσεως ἐγκαινίσει· θάλαμον καὶ τοῦ τάφου τὸ σῶμα λίθῳ μεγάλῳ περιστομώσας πενθῶν ἀπήει καὶ ποτνιώμενος. Ἡ δὲ τῶν Ἰουδαίων μαιφόνος ὀρμὴ εἰς ἄλλην κατὰ τοῦ σωτήρος ἐπήρειαν παροξύνεται καὶ πρὸς ἄλλην ὑβρίν ἀνάπτεται· ἐπὶ μὲν γὰρ [175] τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἔστιν ὄραν, ἐπειδὴν τιμωρίαν βσῆν βούλωνται παρὰ τῶν ὑπ' ὀργὴν πεσόντων λάβωσιν, ὡς ἐξημεροῦσι τε τὸν θυμὸν μόνον, λυομένου τοῦ πάθους τῆ πληρώσει τοῦ θελήματος, καὶ πολλὰκις πρὸς ἔλεον μεταβάλλονται· τὸ δὲ γε τῶν Ἰουδαίων ἔθνος τοῖς τῶν προσητῶν καὶ ἀγίων ἐπιτετριμμένον αἵμασιν οὐκ οἶδε κόρον ἔχειν τῆς ὀργῆς, οὐδ' ἂν ὁ τελευταῖος αὐτοῖς τῆς ἀντιλυπήσεως τρόπος εἰς πρᾶξιν συγχωρηθεῖη, τὸ τοῦ φόνου μίαισμα. Ὅραν γὰρ ἔστι καὶ νῦν αὐτῶν τὴν τῆς μοχθηρίας ὑπερβολὴν καὶ ὀμότητα· μετὰ τὸν μυκτηρισμὸν, τὸν χλευασμὸν, μετὰ τὰ βραπίσματα, τὰ ἐμπύσματα, μετὰ τὰς κολαφίσεις²⁶), τὰς τῶν χειρῶν διατροφῆσεις, τὰς τῶν ποδῶν διαπερονήσεις, μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον καὶ τὸν ἐξ ἀνθρώπων, ὡς αὐτοῖς ἐδόκει, τοῦ σωτήρος ἀφανισμόν, μετὰ ταῦτα πάντα ἐπ' ἄλλην ἀρχὴν ἀπονοίας ἀνατρέχουσι καὶ ἄλλον ἀναρριπίζουσι κατὰ τοῦ δεσπότου πόλεμον καὶ οὐδ' ὑπὲρ αὐτῶν κειμένῳ σπένδονται, ἀλλὰ προσέρχονται τῷ Πιλάτῳ καὶ κατὰ τοῦ τεθνηκότος ἐπιμαίνονται καὶ φωνὰς ἀξίας τῆς αὐτῶν θεομάχου καὶ γνώμης καὶ γλώσσης ἀφίαισι. Τίνες ταῦτα; οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, τῆς Ἰουδαϊκῆς φιλανθρωπίας καὶ συνέσεως τὰ ἀκροθίνια²⁷)· φησὶ γὰρ «Τῆ ἐπαύριον, ἦτις ἐστὶ μετὰ τὴν Παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον

λέγοντες. Ἐμνήσθημεν ὅτι ὁ πλάνος ἐκεῖνος εἶπεν ἔτι ζῶν ὅτι μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγειρόμαι. Κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας, μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐτὸν καὶ εἰπῶσι· τῷ λαῷ, Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν». Τί τῶν τοιοῦτων φωνῶν μικρώτερον; τί δὲ τῆς τοιαύτης γνώμης ἀθιώτερον; τί δὲ τῆς ἀνασχυντικῆς ἐμμανέστερον; Πλάνον καλεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, τὸν ἀπλανῆ τῆς σωτηρίας ὁδηγόν, τὸν ἐφ' ᾧ σε τὸν ὑβριστὴν ἀπαλλάξαι τῆς πλάνης παραγεγονότα καὶ τοῦ τῆς πλάνης ἐξαρπάσαι κατακρίματος; διὰ τοῦτο πλάνος, ὅτι τῶν εἰδωλικῶν [176] τοὺς ἀνθρώπους σεβασμάτων ἀπέσπασεν; ὅτι τῆς τῶν δαιμόνων τυραννίδος ἐξήρπασεν; ἀλλ' ὅτι τὴν νομικὴν καὶ βασιαν ζεύγλην ἐπὶ τὸν χρηστὸν καὶ κοῦφον τοῦ εὐαγγελίου ζυγὸν μετεκόσμη; ὅτι τὴν σὴν ὑπόκρισιν ἐπαρηρησιάζετο διελέγχειν; ὅτι τὸν πατρικὸν οἶκον οἶκον ἐμπορίου τοὺς τολμῶντας ποιεῖν τῆ μάλιστα διηπάει; οὐ τῶπων μὲν ἐνόχους δὲ δεικνύς τῆς τῶν ἀλλόγων καλᾶσεως; Ἐὼ νυνὶ τὰ σημεῖα καὶ τὰ τέρατα καὶ τὰς ἀφάτους ἐκεῖνας καὶ ὑπὲρ λόγον εὐεργεσίας, αἷς ὑμῶν τῶν ἀχαρίστων τὸ γένος ὁ περὶ πάντας φιλόθρωπος εὐηργέτησεν. Ἄλλ' ἦν πλάνος· τέθνηκε· τίς σοι φροντίς τοῦ μηκέτι ὄντος μηδὲ πλάνην ἄλλοις ἐπάγειν ἰσχύοντος; Πλάνος ἦν ἐκεῖνος· ἔα τὰς αὐτοῦ φωνὰς ἐρριμμένες κάτω κεῖσθαι καὶ ἡμελημένες· οὐδὲν γὰρ ὧν εἶπεν ἔσται· τί δὲ πολυπραγμονεῖς καὶ μεμνησθαι²⁸⁾ λέγεις μετὰ τρεῖς ἡμέρας εἰπεῖν αὐτὸν ἀνεγείρεσθαι; Ἄλλὰ φοβῆ καὶ δέδοικας μὴ πρὸς ἔργον ἐκβῶσιν οἱ λόγοι· πῶς ἐπικαλεῖν οὐ δέκοικας πλάνον; πῶς δέ σε δέον στένειν καὶ αἵματι κλαίειν καὶ τῆ τῶν τετολμημένων μεταγνώσει ἀνεκτότερον ποιεῖν τὸ κατὰκριμα. οὐ ὡπερ φιλοτιμουμένοις μηδεμίαν ὑπερβολὴν ἐτέροις καταλιπεῖν ἀσελγείας τε καὶ ἀνασχυντικῆς καὶ δευτέροις κακοῖς ἀποκρούπτειν σπουδάζεις τὰ φθάντα; Ἄλλ' ὡς ἀληθῶς, ἐπειδὴν τις ὄλος²⁹⁾ τοῦ φθόνου καὶ τοῦ φόβου γένηται, οὐκ ἔχει τοὺς λογισμοὺς οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τῆς μανιώδους μέθης καὶ παραφορᾶς ἀναφέροντας. Ἐξ ὧν καὶ νῦν οὗτοι μεμνηνότες παραθεγγόνται «Ἐμνήσθημεν» λέγοντες «ὅτι εἶπε, Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγειρόμαι καὶ κέλευσον ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον, μήποτε οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ κλέψωσιν αὐτόν». Οὐκοῦν τοὺς μαθητὰς ἐχρῆν σε γράφεισθαι κλοπῆς, ἀλλὰ μὴ τὸν διδάσκαλον αἰτιᾶσθαι πλάνον· τί γὰρ ἐγὼ πλάνος, εἰ τὸν ἐμὸν τάφον ἄλλος ἀνορύσσει καὶ ταῖς ἐμαῖς ὕβρεσι τὸ σῶμα λυμνιόμενος ἐντρύφῃ; Κατ' ἐκείνων [177] οὖν αἰτεῖν ἔδει στρατιώτας ἀλλὰ μὴ τὸν φρουρούμενον τάφῳ δευτέρῳ καθυβρίζειν φρουρᾶς, ἐκείνους ἀπείργειν τῆς ἐρμῆς ἀλλ' οὐ τὸν μηδὲν ἀδικοῦντα συκοφαντεῖν. Σὺ δὲ τί ποιεῖς; οὐς μὲν εἰς κλοπὴν ἐξαίρεις ἀφυλάκτους, ἔα, ὃν δὲ γῆ καὶ λίθος ἔχει κατ' ἐκεῖνου πάλιν φονᾶς, ἐνέδρας καὶ λόχους ἐφιστάς. Εἶτα τί περὶ βῆσαι τὴν κλοπὴν; ἵνα μή, φησί, κλέψωσιν αὐτὸν οἱ μαθηταὶ καὶ εἰπῶσιν ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· πότε γὰρ τις ὦφθη νεκρὸς ἀνάστασιν αὐτοῦργῶν ἢ εὐχερῆς εἶη, μὴ γεγενημένου³¹⁾, τοῦτο πλάττεισθαι τοῖς μαθηταῖς; ἢ πῶς ἀκόλουθον ἦν κλοπὴν ἐξεργασασμένου,

πράγμα τολμηρόν, ἐπὶ τὸ φημίσαι τὴν ἀνάστασιν ἄπιστον ἔργον καὶ τετελεσμένον ἀνθρώποις δραμεῖν; κατηγορούντων ἂν εἶη τοῦτο σφῶν αὐτῶν τὴν κλοπὴν, ἀλλ' οὐ φευγόντων τὴν διαβολὴν· οἷς γὰρ ἀπίθανον ἐπλάττοντο τὴν ἀπολογίαν, βεβαίαν ἐποιούνοτο τὴν κατηγορίαν· πρᾶξιν μὲν γὰρ τις ἐκθεσμον ἐπιτελῶν καὶ φυγεῖν τὴν ὑπόληψιν ζητῶν πιθανὴν τινα καὶ δυνατὴν ἑαυτῷ προκαταβάλλεται τὴν ἀποστρεφῆναι, τὸ δὲ κλέψαι σῶμα νεκρὸν, ἐγγιγέρθαι δὲ τοῦτο λογοποιεῖν³²⁾ ἐχθρῶν ἂν εἶη, ἀλλ' οὐ μαθητῶν, ἐπίδηλος χλευασμὸς καὶ τῆς τοῦ κλαπέντος ὕβρεως κατεντρυσφῶντων³³⁾ ἀφειδίως. Οὐκ ἄρα τούτων ἐπερέβησο τὴν κλοπὴν οὐδ' ὅτι κλέψαντες ἀνάστασιν ἀναπλάσσοισιν³⁴⁾, ἀλλὰ τὰ ῥήματά σε τοῦ σταυρωθέντος ἐστρόβει καὶ ἐτάραττε τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν ὡσερ ἐν ὀφθαλμοῖς βλέπειν ἐποίει καὶ διὰ τοῦτο ταύτης οὐκ ἀφίπτατο, δραματοῦργῶν οὐ τραγικῶν οὐδὲ κωμικῶν ἀλλ' ὡς ἀληθῶς δράμα Ἰουδαϊκόν, δράμα Φαρισαϊκόν καὶ τῆς προφητοκτόνου σκηπῆς ἄξιον καὶ στρατιώτας καὶ κλεῖθρα καὶ σφραγίδας καὶ φύλακας τῷ κειμένῳ νεκρῷ περιουστὰς ἵνα τὴν κλοπὴν, ἧς αὐτὸς ἀρχιτέκτων ἐγένου, σαυτὸν ἐκκλέπτων λάθης μηχανορραφῶν. Κλέπτει δὲ τις σῶμα νεκρὸν τῶν φίλων ἢ τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' εἰ μὲν τῶν ἐχθρῶν, σὸν ἔργον μοι λέγεις καὶ τῆς σῆς πλάνης τόλμημα· [178] τί οὖν κλέπτεις; ἢ ἵνα εἰπῶσιν οἱ μαθηταὶ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν; εἰ δὲ τῶν φίλων, πῶς γυμνόν; τί γὰρ ἐχρῆν ἐξυβρίζειν γυμνοῦντα καὶ ἀσχημονοῦντα τὸν νεκρὸν, ὃν ἐχρῆν εἰ μὴ τι ἄλλο τιμῶντα ἀλλά γε τὴν ὅσιν πειοῦντα καὶ τὸν κοῖνον τῶν ἀνθρώπων εὐλαβούμενον νόμον μηδ' ἀνακαλύπτειν ὄλως ἄρτι σῶμα γῆ παραδοθέν; Καὶ κλέπτει δὲ τις, ἵνα τί γένηται; ἵνα εἰπῶσι, φησί, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν· σφόδρα γὰρ, ὡς εἰσικεν, ἡ ἀνάστασις πράγμα πιθανόν ἦν καὶ ῥᾶστον πραχθῆναι καὶ πολλοῖς ἐμπροσθεν ἐκτετελεσμένον, ἵνα κλέπτοντες ἐπὶ ταύτην τὴν αἰτίαν εὐπαράδεκτον καὶ οὐδ' ἀμφισβητήσιμον οὖσαν καταφύγωσι· πολὺ δ' ἂν εἶη ῥᾶστον κλέπτοντας λέγειν, εἰ πλάττειν ἐμελλον αἰτίαν, ὑπὸ τῆς γῆς αὐτοῦ τὸ σῶμα καταπεπόσθαι ἢ πρὸς μὴ γεγενημένην καταφεύγειν ἔγερσιν. Οὐκοῦν οὐκ ἦν σοι φόβος τούτου ἵνα μὴ κλέπτοντες εἰπῶσιν ὅτι ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ τὰς τῶν προφητῶν φωνὰς ἐδεδίεις ὡς ἐκὼν καὶ τῷ φόνῳ μεθύων ἐπὶ σῶ κακῷ παρέτρεχες, τρανῶς προαναφωνοῦσας καὶ τὴν σὴν μαιφονίαν καὶ τὴν τοῦ σωτήρος ἐπιθειάζουσας ἀνάστασιν. Ἐδεδίεις ταῦτα· εἶδες ἐπὶ τῷ δεσποτικῷ πάθει τὴν κτίσιν πᾶσαν ἐπιστυγνάζουσαν καὶ τρέμουσαν τὴν γῆν· ἐφόβει σε ταῦτα καὶ ὑπέθραττε, κἂν ἀτέραμνός τις καὶ ἀναίσθητος ἐφιλονεῖεις εἶναι· ταῦτά σου παρεπιπτόντα καὶ συνιόντα σχολαζόουση τῇ μνήμῃ καὶ ἄκοντα παρεσκεύαζε τὴν ἀνάστασιν ὑφορᾶσθαι· διὰ τοῦτο προλαμβάνεις καὶ κακοῦργεῖς καὶ τὴν κλοπὴν προφηταίεις, ἵνα, ὅταν ἡ ἀνάστασις γένηται, ἐχρῆς³⁵⁾ καταφυγῆν ἀθλίαν τὴν σοὶ προκλαπέισαν κλοπὴν, «Ἐκλάπη»! Τί οὖν οὐκ ἐπ' αὐτοφῶρῳ τοὺς τοιχωρῶχους λαβῶν πρὸς Πιλάτον ἄγεις; φρουρὰν γὰρ εἶχες τοῦ τάφου λέχον στρατιωτικόν, ἄλλως τε καὶ τὴν κλοπὴν αὐτὴν γενησομένην, ὅς

γε καὶ προλέγεις, οὐκ ἠγνόεις. Τίνες δὴ τῶν μαθητῶν οἱ σεσυληκότες; πῶ μετέθεντο τὸ κλαπέν; [179] τί δὲ καὶ κλέπτοντες ἐπεχείρουν λῦειν τὰ θόνηκα καὶ τῆς κεφαλῆς ἀφαιρεῖσθαι τὸ σουδάριον, μάλιστα γὰρ σμύρνη καὶ ἀλόη συμπεπιεσμένα, ὃ καὶ ἐπ' ἐρημίας καὶ ἡσυχίας καὶ μηδὲν δευδὸν ὑφορῶμενος μηδὲ φυλάσσοντας στρατιώτας ὄρωδῶν, συγκεκολλημένων καὶ συνεπτυγμένων ὄντων τῶν ἐνταφίων τῶ τῆς σμύρνης καὶ ἀλόης σμῆγματι,³⁶⁾ οὐκ ἄν τις ῥαδίως ἐξεργάσαστο³⁷⁾ οὐδὲ τοῦ σώματος διασπάσειε ταῦτα; Ἄλλ' ἐκλάπη· ἄρα πρὸς τὴν τῶν κλαπέντων αὐτὸν καθέστηκας³⁸⁾ ζήτησιν; ἄρα κολάζεις τῆς ἀμελείας τοὺς φύλακας; οὐ μὲν οὖν τούτων οὐδὲν οὐ ποιεῖς, πολλοῦ γὰρ καὶ δεῖ· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἦν τις ὁ τὸν τάφον ἀνορύσων καὶ συλῶν τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὸς εἶς, ὃ εἴπερ τις ἦν, κλέπτης, αὐτὸς συκοράντης, αὐτὸς μὴνυτρα εἰσπράττων παρὰ τῶν εὐθεστερῶν ἢ δυσσεβεστάτων τὴν ἀπιστίαν τῆς ἀναστάσεως, αὐτὸς ἐπὶ τούτῳ κριτῆς ἡσυχάζων, ὁ φιλοπράγμων καὶ λάλος μηδὲ φωνῆν προέμενος. Διὰ τοῦτο αἰγᾶς ἐπὶ τούτῳ καὶ οὐδὲν σοι μέλει τῶν ἐπὶ τῇ κλοπῇ κειμένων νόμων οὐδὲ γὰρ τῆς ἀλλῆς ἐξετάσεως, ἀλλ', ὅπερ ἐβούλου, πάση μηχανῇ καὶ χρήμασι τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως κατασκευάσας τὴν κλοπὴν ἠρκέσθης τῷ ψευδολογήματι, ὡσπερ ἐρμικίῳ τινὶ [τῇ]⁴⁰⁾ τῶν στρατιωτῶν φιλαργυρία περιτυχῶν καὶ χάριν ἔχων εἴ τις μηδ' ἀναπυθάνεται πῶς γέγονεν ἢ παρὰ τίνων ἢ κλοπῇ. Καίτοι κακείνῳ συνορᾶν ἔχρη, ὡς οὐκ ἂν οὐδενὶ τῶν νοῦν ἔχόντων οὔτε τὸ κλέψαι οὔτε τὸ φημίσει τὴν ἔγερσιν τοὺς μαθητάς⁴¹⁾ πίστιν ὄλωσ παρέχεται· φημίσει γὰρ κατὰ σὲ μὴ γεγεννημένην τὴν ἔγερσιν· πῶς τὸν ἐγγεγεμένον ἐπιδείξουσιν; ἔλεγχος δὲ τῆς φήμης ἀμαχος⁴²⁾ τὸ μηδαμοῦ φωνῆναι τὸν φημιζόμενον· μὴ δεικνύντες δὲ πῶς οὐ μαίνεσθαι δόξουσι καὶ γέλωσ προκείσθαι πᾶσι καὶ χλεύην ποιεῖσθαι τὴν διδασκαλίαν; οἷς⁴³⁾ γὰρ τις ἂ ῥαδίως διελέγχεται μὴ γεγεννημένα πλάττει, οὗτος τὸν ὑπὲρ οὗ ταῦτα πράττει καὶ τῆς ἀληθοῦς δόξης καὶ τῶν ὑπρηγμένων ἔργων ἀφρόνως στεροῖσκει. Εἰ γὰρ, καὶ πολλοῖς πολλὰκις μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἔγερσιν τοῦ σωτήρος δραθέντος καὶ πολλῶν σωμάτων ἀγίων πολλοῖς ἐμφανισθέντων [180] καὶ τῶν ἀγγέλων τῷ τάφῳ προκαθημένων καὶ τηλικούτων καὶ τοσούτων τερατουργουμένων, τὸ τῆς κλοπῆς ὑμεῖς ψεῦδος τῆς ἀληθείας μᾶλλον διαδοθῆναι κατηγονίσασθε («Ἐφημίσθη γὰρ ὁ λόγος οὗτος παρ' Ἰουδαίους μέχρι τῆς σήμερον ἡμέρας»)· εἰ μὴ λαμπρὰ καὶ περιφανῆ καὶ πᾶσιν ἔργοις ἢ τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτήρος ἡμῶν ἀνάστασις διεπέπρακτο, μνημάτων κενουμένων, πολλῶν νεκρῶν αὐτοκηρύκων τῆς σφῶν ἀναστάσεως γεγεννημένων, ἀγγέλων ταῦτα διαμαρτυρομένων, αὐτοῦ δὲ τοῦ δεσπότου κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους διαφόροις ἐπιφανομένου· εἰ μὴ τούτοις ἅπασιν ἢ ἀνάστασις ἐβεβαίουτο τε καὶ ἐκρατύνετο, πῶς ἂν τις ἐτόλμα λέγειν τοῖς μαθηταῖς ἐγγεγέρθαι τὸν διδάσκαλον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἂν, καὶ λεγόντων ἄλλων, ὑπ' αἰσχύνης κατεδύετο τὸ τοῦ λόγου παράδοξον δυσωπούμενος; Ἡ μέντοι γὰρ τῶν δραθέντων ἀψεudesάτη⁴⁴⁾ κατάληψις καὶ τὸ ἐναργές καὶ ἀναμφίβολον

τῆς ἐγέρσεως, ταῦτα τοὺς μαθητὰς θάρρους ἐπλήρωσε καὶ δυνάμεως τῶν ἀκριβῶς αὐτοῖς ἐγνωσμένων διδασκάλους γενέσθαι καὶ κήρυκας· τί γὰρ ἂν τις ἄλλο, καὶ μύθους πλάττειν ἐγγεγενησμένους, ἀναπλάσειν ἢ πρὸς ἀνασχυντίαν ψεύδους τὴν γλῶσσαν ἐπίστασ αἰτιάσαστο εἰ μὴ τῶν δραθέντων αὐτοῖς καὶ εἰς βεβαίαν γνώσιν ἀχθέντων το ἀμετάπειστον;⁴⁵⁾ Οἱ γὰρ, ἐπεὶ συνειληπτο καὶ σταυρὸς ἐπήγγυτο, τὸν διδάσκαλον καταλιπόντες καὶ τῷ προσδοκῆθέντι φόβῳ πάντα βίβαντες ὅσα τε τῶν σημείων εἶδον καὶ ὅσα διδάσκοντος ἤκουον ὅσα τε αὐτοῖς χορηγομένης⁴⁶⁾ ἐκεῖθεν ἑτερατουργεῖτο τῆς χάριτος, οἱ ταῦτα πάντα⁴⁷⁾ φόβῳ, ἐλπίδων λαθόμενοι, πῶς ἂν οὗτοι νεκρὸν πιστωθέντες εἶναι καὶ μὴ τὸ μέγα τῆς ἀναστάσεως μυστήριον αὐτουργήσαντα ἢ τὸ παρατυχῆα κηρύσειν ἐδυναμώθησαν (τί γὰρ δεῖ λέγειν ὡς κλέπτειν διενεχθήσαν); ἢ τὸν ἕκαστον βίον τοὺς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας καὶ πίστεως σὺν χροῖ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ θανάτους⁴⁸⁾ ἐδέχοντο; Οὕτως οὐκ ἔστι τοῖς ἐπιηράζουσι τὴν ἀνάστασιν ἐφ' ᾧ τῶν ἐλέγχων [181] τὸ ἀναπόδραστον διαδράσαντες, τὸ μὴ οὐχὶ λυσοῦσιν αὐτοὺς καὶ μαίνεσθαι καὶ συκοφαντεῖν, τὴν ἀναχώρησιν ἔξουσι.

§ 6. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐπὶ καιροῦ μᾶλλον ἢ οἰκεία δηλώσει διαλήψις. Ἐμὲ δὲ τοῦ τάφου καὶ τῆς ταφῆς τὸ παράδοξον πρὸς ἑαυτὸν μεθέλκει πάλιν καὶ ἐπιστρέφεται, πῶς ἐνταφίους τὸ σῶμα περιλίσσειται ὁ τὸν οὐράνιον ἐξαπλώσας πόλον εἰς θαῦμα πολυμνητον, πῶς ἢ πάντων ζωὴ καὶ ἀνάστασις θανάτου νόμοις ὑπηρετήσατο, εἰ καὶ τὸ κράτος αὐτῶν ἐν τῇ οἰκείᾳ σαρκὶ παρελύσατο, πῶς νεκρῶν ἐμύσκησις γίνεται ὁ τῷ πατρὶ πρὸ αἰώνων ὑπάρχων ἐμύσκησις⁴⁹⁾. Ἄλλ' ὡ τῶν δεσποτικῶν περὶ ἐμὲ χαρίτων, ὡ τῆς τοῦ νεκρωθέντος δυνάμεως, ὡ τῆς ἐμῆς ἀναστάσεως πολυμνητος θάλαμος! Παστὰς μὲν ἢ τῆς κοσμογονίας γάμον ὠδινε καὶ παίδων ἐλπίδας ἔτρεφε καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τοὺς γεωργοὺς ἐθαλάμειεν, ἀλλὰ καὶ λύπας εἶχεν ὑποφουμένας καὶ θάνατον παραπεπηγῶτα δι' ὧν τὸ τῆς ζωῆς ἄνθος ἐβασκαίνετο καὶ τὴν εὐδαμονίαν ἀμφίβολον ἦν πολιτεύεσθαι· ἢ δὲ τοῦ τάφου παστὰς, αὐτὸν ἡμῶν τὸν τεχνίτην καὶ τῆς ἀναπλάσεως καὶ τῆς πλάσεως θαλαμείουσα, οὐ παίδων ῥίξας προβάλλεται ταχὺ μαραινομένης τοῖς βλαστήμασιν οὐδὲ θανάτῳ κοπτομένην ζωὴν καὶ βίον μνηστεύεται, ἀλλὰ παρθενίαν μὲν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει νυμφεύεται, πρᾶξιν ἀγγέλων ἐπὶ γῆς διδοῦσα παρρησιάζεσθαι, καὶ τοῖς προγόνοις, οἱ τὴν δεσποτικὴν εἰκόνα τοῖς πάθεσι συγκατέχουσαν⁵⁰⁾, τὸ νυμφικὸν ἐκεῖνο καὶ ἀρχαῖον κάλλος ἀποκαθίστησιν, ἄλυπον δὲ καὶ ἀταλαίπωρον πολιτεῖαν εἰς κλήρον τοῖς ἀνθρώποις ἀνερῶσασα τὸ τῆς ἀθανασίας δῶρον παθῶν καὶ φθορᾶς ὑψηλότερον ἀπειργάσατο. Καὶ κιβωτὸς μὲν ἢ τοῦ Νῶε, τοῦ κοινοῦ φύνετος ἐκ τῶν οὐρανίων πηγῶν ναυαγίου, σπέρμα δευτέρου κόσμου διέσωσε τοὺς ἐμπλέοντας, εἰς ἀλγεινῶν μέντοι δευτέρων⁵¹⁾ πείραν, τῶν ἐν βίῳ κακῶν, συντηρήσασα· ἢ δὲ [182] σωσίκοσμος αὐτῆ καὶ τοῦ δεσποτικοῦ σώματος

ἀναστῆσι

κιβωτόν τὸν τῆς ζωῆς ταμίαν καὶ τῆς εὐφροσύνης χορηγὸν θησαυρί-
 σατα. τῆς τῶν ψυχῶν μὲν πανωλεθρίας⁵²) ἀνωτέρω κυριεύουσα διασώζει
 τὸ ἀνθρώπινον, τοὺς νεκροὺς τῶν τάφων κενώουσα ἀκένωτον τὴν χάριν
 προχέει· τῆς ἀναστάσεως καὶ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν διαπορ-
 θεύουσα δευτέρων κακῶν ἀπειράτους διὰ παντός συνέχει φυλάττουσα.
 Εἶχε καὶ ἡ τῷ Μωσῆ κατασκευασθεῖσα σκηνὴ στάμνον καὶ μάνας καὶ
 λυχνίαν καὶ τράπεζαν καὶ πλαξί· λιθίνας διαγεγλυμμένα τῆς νομοθε-
 σίας τὰ λόγια· ἡ δὲ ζωοδόχος αὕτη καὶ θεία σκηνὴ οὐ σικιάς καὶ τύ-
 πους τῆς νομικῆς λατρείας σεμνολογεῖται τὰ σύμβολα, ἀλλ' αὐτῷ τῷ
 νομοθέτῃ καὶ κοινῷ δεσπότη πρὸς ταφήν τριήμερον ὑπουργήσασα τὸ τῆς
 χάριτος θεῖον καὶ μέγα μυστήριον ἀπεκάλυψεν εἰς πάντα τῆς οἰκουμέ-
 νης τὰ πέρας, αὕτη μὴ κινουμένη τὴν εὐσέβειαν ἐξαπλώσασα· αὕτη καὶ
 τὸν θησαυρον οὐκ ἔχει (ἐξάνεστη γὰρ ὡς ἠβουλήθη) καὶ τοῦ πλοῦτου
 τῶν χαρίτων οὐκ ἐξεκένωθη· τὴν χορηγίαν γὰρ τῶν θαυμάτων ἀνεξάν-
 τλητον φυλάττει· καὶ πάθη γὰρ θεραπεύει καὶ νόσους ἐλαύνει καὶ δαι-
 μονας φυγαδεύει καὶ ψυχὰς ἀγιάζει καὶ τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπίνοιαν
 θριαμβεύει καὶ τοῦ δεσπότη τὴν ἀνάστασιν τοῖς ὀρωμένοις συμβόλοις
 κηρύσσει καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τὴν ἀβυσσον ὑπογρά-
 φει. Θαυμαστὴ μὲν τις ἦν καὶ ἡ ἐν Βηθλεὲμ φάτις τὸν ἐμὸν δεσπότην
 ἄρτι τῶν παρθενικῶν λαγόνων προκύψαντα καὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ παρα-
 γεγονότα βρεφοπρεπῶς ὑποδεχομένη σπαργανούμενον· ἀλλὰ πολὺ μετ-
 ζου⁵³) καὶ ταύτης ὁ τάφος τὸ θαῦμα προβάλλεται· ἐκεῖ μὲν γὰρ τῆς
 κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας ἀρχὴν ἐλάμβανε τὸ μυστήριον, ἤδη παρακα-
 λυπτομένης τῷ σαρκίῳ τῆς θεότητος, ἐνταῦθα δὲ τὸ πέρας τελεσιουρ-
 γεῖται καὶ τῆς θεϊκῆς ἐπιδημίας ἡ ἐμὴ τελείωσις καὶ ἡ ἀνάπλασις ὁ
 σκοπὸς ἐξικνύεται, λαμπρὸν ἀπαστραπτούσης καὶ καταγαζούσης πάντα
 τῆς ἀστραπῆς τῆς θεότητος. Κάκει μὲν ἐξ ἀνατολῶν τῷ γεννηθέντι
 [183] μάχις δῶρα φέρουσιν, ἐνταῦθα δὲ τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι ἐξ
 ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ τῶν ἄλλων περάτων τῆς οἰκουμένης λαοί,
 φυλαί, γλώσσαι καὶ ἡλικία πᾶσα οὐ σμύρναν καὶ λίβανον καὶ χρυσόν,
 τῆς ἀψύχου γῆς τὰς γονάς, προσκομίζουσιν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σώματα καὶ
 ψυχὰς μυρμινοῦσας τὴν πίστιν καὶ χρυσοφορούσας τὴν εὐσέβειαν ὡς
 παμβασίλει καὶ ποιητῇ τῶν ὄλων ἐγγεiriζουσιν. Ἀγγέλων ἦσαν ὑπὲρ
 τῆς φάτις ὧδαί μουσουργούμεναι, ἀγγέλων δὲ καὶ τῷ τάφῳ παρουσίαι
 καταπλήττουσαι· κάκει μὲν τὴν τοῦ τεχθέντος ὥσπερ ὑποσημαίνοντες
 συγκατάβασιν τῷ ἐν ὑψίστοις Θεῷ δόξαν καὶ τὴν ἐπὶ γῆς εἰρήνην καὶ
 τὴν ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίαν τοῖς μέλεσιν ἀνεκρούοντο, ἐνταῦθα δὲ δια-
 πρῶσι καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ χωρὶς τινος παραπετάσματος καὶ αἰ-
 νήματος τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀναστάντος ἀποσαλπίζουσιν «Οὐκ ἔστιν ὧδε»
 διακεκραγότες καὶ λέγοντες «ἠγέρθη γὰρ καθὼς εἶπε· [ἐπίτασι]⁵⁴) τοῖς
 μαθηταῖς αὐτοῦ οἱ ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν» καὶ «Μὴ ἐκθαμβεῖσθε·
 Ἰησοῦν ζητεῖτε τὸν Ναζαρητὸν τὸν ἐσταυρωμένον· ἠγέρθη, οὐκ ἔστιν
 ὧδε· ἔδε ὁ τόπος ὅπου ἔθηκαν αὐτὸν» καὶ «Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ

τῶν νεκρῶν· οὐκ ἔστιν ὧδε ἀλλ' ἠγέρθη»· εἶτα καὶ αὐτὸς ὁ δεσπότης
 καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοουργὸς («Ἰὺναι τί κλαίετε; τίνα ζητεῖτε; πορεύου
 πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου καὶ εἰπὲ αὐτοῖς, Ἀναβαίνω πρὸς τὸν πατέρα
 μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ Θεὸν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν» καὶ «Ἐδθήκη μοι
 πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς»).

§ 7. Τούτῳ τῷ δι' ἡμᾶς ἀνθρωπισθέντι καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ταρέντι
 καὶ τῆς παλαιᾶς τοῦ Ἄδου τυραννίδος ἡμᾶς ἀπαλλάξάντι καὶ ἡμεῖς
 προθύμως ἐκ νεκρῶν ἀνισταμένῳ καὶ τὸ κατὰ πάντων κράτος ἀναδη-
 σαμένῳ τῷ ἐπινίκιᾳ δωρηφορήσωμεν⁵⁵), οἱ πλοῦτω κομῶντες τὴν τῶν
 πενήτων θεραπείαν καὶ παράκλησιν, οἱ πενία πιεζόμενοι τὴν ὑπομονὴν
 καὶ τὴν εὐχαριστίαν, οἱ ἐν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς δυναστεῖαις τὸ φεῖδε-
 σθαι τῶν ἀλλοτρίων, τὸ τῶν ἀδικουμένων προΐστασθαι καὶ πρῶτος ἄρ-
 χειν [184] τῶν ὑπηρετῶν ὡς ὁμοφύλων ἀλλὰ μὴ σοβαρῶς ὡς ἐκρύλων
 κατεπαίρεσθαι, ἵν' ὡς ἀληθῶς ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένας ταυτας καὶ δεδω-
 ρημένας ὑμῖν καὶ αὐτοὶ συνεπιδείξητε ἀλλὰ μὴ τὰς τῶν πολλῶν γλώσ-
 σας, δι' ὧν ὑμῖν εἰς παρανομίαν αἱ πράξεις ἐλαύνουσι, κατὰ τοῦ πεποι-
 ηκότος⁵⁶) καὶ τὰς ἐξουσίας ὄρισαντος καθοπλιζοῖτε· οἱ ὑπ' ἀρχὴν ἀριθ-
 μούμενοι τὸ καλῶς καὶ ἡμέρως ἐπαγωνίζεσθαι ἀρχεσθαι⁵⁷), ἀλλὰ μὴ
 καταδαπανᾶν ἐθέλειν τῷ συνεχεῖ τῆς ἀταξίας τῶν ἐφεστηκότων τὸ μα-
 κρόθυμον, ἀφορμὴν⁵⁸) ὀρθοθυμίας τὴν φιλανθρωπίαν ἀφρόνως ποιοῦμενοι·
 οἱ τὸν τοῦ γάμου ζυγὸν ἔτι ἔλκοντες τὴν ἐν τῷ καλῷ συμφωνίαν καὶ
 σεμνότητα· οὕτω γὰρ ὁ γάμος τὸ τίμιον διασώζει· οἱ ταύτης τῆς ἡδυ-
 παθοῦς διαζυγνέτες ἀνάγκης, ὥσπερ ἐπιμόχθου⁵⁹) τινὸς διαλυθέντες
 δουλείας, πρὸς τὸν τῆς εὐφροσύνης δρόμον ἰθύνεσθε· οἱ τούτων κρείσ-
 σους γενόμενοι τὴν ἐν ἐλέῳ παρθενίαν καὶ ταπεινῷ τῷ φρονήματι, ἵνα
 καὶ τοῦ⁶⁰) φρόνιμοι κριθῆναι μὴ ἀμοιρήσητε καὶ ἡ λαμπὰς μηδαμῶς
 εἴη παρενοχλουμένη⁶¹) τῷ πνεύματι τῆς οἰήσεως· οἱ ἱερεῖς καὶ ποι-
 μένες τὴν ἀγρυπνον ἐπιστάσιαν τοῦ ποιμνίου καὶ τὸ τύπον ἑαυτοῦ τοῖς
 ποιμαίνουμένοις προτιθέναι καὶ πλέον ἔλκειν πρὸς τὴν ἀρετὴν τῇ μιμήσει
 ἢ τῇ ἀπο τῶν λόγων παραινέσει· οἱ ποιμαίνοντες τὴν ὑπακοὴν καὶ
 εὐπέθειαν, Παῦλον πείθεσθε⁶²) διαμαρτυρομένῳ καὶ λέγοντι «Πείθεσθε
 τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν⁶³) καὶ ὑπαίχετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν», οὕτω
 γὰρ θαρρῶ λέγειν Ἀγρυπνοῦμεν, «ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν». Πάντως δὲ
 πάντες τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀδίστακτον πί-
 στιν καὶ εὐσέβειαν καρποφορήσωμεν, ὧν χωρὶς οὐτ' ἂν εἰς μαθητὰς
 ἀλλ' οὐδ' εἰς ὑπηρέτας ἢ θεράποντας ἐγγράφεσθαι δυναθῆίμεν. Ὁ δὲ
 τὸν Ἄδην σκυλεύσας καὶ τὸν θάνατον νεκρώσας καὶ ἡμᾶς αὐτῷ συνα-
 ναστήσας Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν ὃν ἀντ' αὐτοῦ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλευῖεν
 ἐδωρήσατο ἔτι μάλλον λαμπρῶν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις κατορ-
 θώμασιν ἄξιον καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας ἀναδείξειε, μεθ' οὗ καὶ
 [185] ἡμᾶς ἀπαντας πρεσβείας τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεο-
 τόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Κριτικὸν σημείωμ. 1) ὁ κώδιξ προστάματι. — 2) τρομάσουσα. — 3) γραπτέον κενούται? — 4) ἐν] σε. σκοπόν, τὸ ἀπαλλύσασθαι. — 5) ὄξους. — 6) πανολεθρίαν. — 7) γέγραπται ἐν τῇ ᾧα τοῦ κώδικος τὸ Γνω(μικόν) καὶ σχῆμα ἀπλοῦν χειρὸς δακτυλοδεικτούσης. — 8) ἔτρεφε. — 9) Ἡλιακάς. — 10) πανολεθρίας. — 11) αὐτὸ [τὸ] βᾶθος? — 12) ἀνίσχοι. — 13) χεῖρ δεικνῦσα. — 14) ἐξάψαμένων. — 15) γενόμενος. — 16) ἀριμαθίας. — 17) ὑπήγαγον? — 18) χεῖρ. — 19) εἰκονίσει. — 20) χαροπός? — 21) ἀνεπτύσεται. — 22) ἐξερρύη ῥήματι? — 23) σμύρνη καὶ ἀλόη? — 24) ὄχ. — 25) τούτου? — 26) κολαφῆσεις. — 27) ἀκροθήνια. — 28) μεμνεῖσθαι. — 29) ὅλως μεθ' ὑπεργεγραμμένου τοῦ ο γράμματος. — 30) λέλέγοντες. — 31) γεγενημένον? — 32) λογοποιῶν. — 33) κατ' ἐντροφόντων. — 34) ἀναπλάσσουσιν. — 35) ἔχεις. — 36) σμίγματι. — 37) ἐξεργάσατο. — 38) κατέστησας? — 39) ἦς? — 40) λείπει τὸ τῆ. — 41) τοῖς μαθηταῖς. — 42) ἄχαμος. — 43) ἐν τῇ ᾧα Γνω(μικόν). — 44) ἀψευδέστατος. — 45) ἀμετάπιστον. — 46) χορηγούμενος. — 47) ἐξερρύη μετοχή τις. — 48) θανάτου. — 49) ὀθρόνος. Ὑπερθεν δὲ τοῦ θ γεγραμμένα τὰ μ.ό. — 50) συγκατέχουσιν. — 51) δευτέρων? — 52) πανολεθρίας. — 53) μερίζων. — 54) λείπει ἡ λέξις. — 55) δωροφορήσωμεν? — 56) ποιηκότος. — 57) ἀρχεσθε. — 58) ἀφορμή. — 59) ἐπί μόχθου. — 60) τό. — 61) παρρηνοχλομένη. — 62) πειθόμενοι? — 63) ἡμῶν.

B'.

Χαρίεις οὐχ ἦττον ἢ δεινὸς συγγραφεὺς γνωρίζεται ὁ Φώτιος καὶ ἐκ τῶν ἐπιστολῶν, ἐκδεδομένοι δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἐπιστολαὶ μέχρι τοῦ 1896 ἔτους ἦσαν 263 (Krumbacher σελ. 521). Ταύταις ἔτει 1896 προσέθηκεν 18 ἄλλας φιλότιμος λόγιος, ἀγαθὴ τύχη Ἑλλήν καὶ οὗτος ὢν καὶ δὴ καὶ ἄλλως πολλοῦ ἀξίος τοῖς ἔργοις τοῦ πατριάρχου γενόμενος, ὁ κ. Ἀθανάσιος Παπαδόπουλος ὁ Κεραμεύς, ἀντιγράψας αὐτάς ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῆς μονῆς τῶν Ἰβήρων κώδικος. «Θησαυρὸς» ἦν ἄρα ἀληθὴς ὁ προκείμενος κώδιξ, ὡς ἔτει 1859 ἐν τῷ πρώτῳ ἐσωφύλλῳ αὐτοῦ ἔγραψεν ὁ Οὐσπένσκη.

Κριτικὰς καὶ ἄλλας παρατηρήσεις εἰς τὸ Κείμενον τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἐποιήσαμεθα ἡμεῖς ὀλίγας μὲν καὶ συντόμους ἐν Byzant. Zeitschrift, ἐν τόμ. Ζ' (1898) σελ. 299—308, τὰς δ' αὐτάς καὶ πρὸς αὐταῖς πολλὰς ἄλλας, διὰ μακρῶν ἐκτεθειμένας, ἐν τῇ Ἀθηνᾶ, ἐν τόμ. ΙΑ' (1899) σελ. 302—354. Διατρέβοντες ἐφέτος ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἰβήρων ἀντεβάλομεν ταῖς ἡμέραις τοῦ Ἰουλίου 11 καὶ 12 πρὸς τὸν κώδικα τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Παπαδοπούλου ἐκδοθὲν Κείμενον τῶν ἐπιστολῶν, ὑποσημειώσαντες ὅτι ὁ ἐκδότης ἀνθρώπινα ἀμαρτιῶν δὲν ἀνέγνω τὰ πάντα ἀσφαλῶς. Καὶ ἡ εἰκασία ἡμῶν δὲν ἠλέγχθη ἀστοχος οὔσα· ὁ κώδιξ 1) μὲν ἐμπεδοῖ 8 διορθώσεις ἡμῶν, 2) δὲ ἔχει ὀρθὰς γραφὰς ἄλλας 27, ὧν δύο ὁ ἐκδότης παρεμόρφωσε παραλιπῶν λέξεις τῶν χωρίων, 3) δὲ ἔχει ἡμαρτημένας γραφὰς 17 καὶ ἀδιαφόρους 3.

1.

Σελ. 3,25 (ἐν ἐπιστολῇ 7): Εἰ καὶ τὸ δικαιοτάτα λέγειν ἔχω πρὸς πάντας ἀνθρώπους οὐδὲ τὰ μέτρια ἔχειν ἐξελέγχομαι πρὸς σέ, τί ἄν τις δρῶη;

Ὁ κώδιξ «τὰ δικαιοτάτα» ἐμπεδῶν ἦν διόρθωσιν ἐποησάμεθα ἐν Byz. Zeitschr. σελ. 300 καὶ ἐν Ἀθηνᾶ σελ. 312, ἀνακαλέσαντες εἰς τὸ κύρος καὶ τὸ τοῦ κώδικος ἔχων ὁ ἐκδότης εἰς τὸ ἔχω μετέβαλεν.

8,12 (ἐπιστ. 13): Τῷ ὑπὲρ τῆς σῆς θεοφρονητοῦ ἐξουσίας διακυβερνωμένῳ ἔθνει.

Ὁ κώδιξ ὑπὸ 8 ἀποκατεστήσαμεν ἐν B.Z. σελ. 302 καὶ ἐν Ἀθ. σελ. 321.

12,22 (ἐπιστ. 16): Σαυτὸν ἱερὸν καὶ καλὸν παράδειγμα προτιθεῖς αὐτῷ εἰς τὴν τῶν νοθετημένων παράκλησιν.

Ὁ ἐκδότης μετέγραψε (Addenda) νενοθετημένων, ἡμεῖς δὲ ἐν B.Z. σελ. 302 καὶ ἐν Ἀθ. σελ. 326 παρατηρήσαμεν ὅτι ὁ νοῦς διδάσκει τὸν ἐνεστῶτα χρόνον νουθετουμένων, ὃν καὶ ἔχει ὁ κώδιξ.

19,13 (ἐπιστ. 20): Ὅσα περ ἱεραὶ πολιαὶ παίζειν οἶδεν καὶ νεανιεύεσθαι.

Ἐν τῷ κώδικι κεῖται τὸ ἱερά πολιὰ δ ἀποκατεστήσαμεν ἐν Ἀθ. σελ. 334.

25,24 (ἐπιστ. 21): Τῶν ἄλλων πλέον καὶ σφοδρότερον μισήσαντι τὴν στάσιν καὶ τὸ σχίσμα καὶ τὴν δόξαν, ἐν ἧ σε λοιπόντινες, οἱ συστασιῶται, ἀπεπήδησαν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν σπλάγχων τὸν ἔλεον ἐκζητῆσαι προκατέλαβον.

Ἄντι τῶν ἀδιανοήτων λοιπόντινες προτεινόμεν ἡμεῖς ἐν B.Z. σελ. 305 καὶ ἐν Ἀθ. σελ. 341 μίαν λέξιν τὴν λοιπόντινες, ἣν καὶ εὔρομεν κειμένην ἐν τῷ κώδικι (τὸ σφάλμα λοιπόντινες ἐπηνώρθωσεν ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ κώδικος πληρώσας μέλανος τὸ πρῶτον ο γράμμα).

26,30: Οἷ δὲ χαρὰ ἐν οὐρανοῖς ἢ μετάνοια καὶ δὲ εὐφροσύνης ὑπόθεσις ταῖς ἄνω δυνάμεσι γίνεται, τούτω τις τῶν ὁμογενῶν μὴ λίαν ἐφηρόμενος πῶς οὐχὶ καὶ τὴν φύσιν ὕβρισε καὶ τὰς οὐρανίου τάξεις εἰς μῖσος ἐκίνησεν, ὃ τοῖς ἑτεροειδέσι παρασχεῖν εἰς ἔλεον ἔδραμεν τοῦτο παρὰ τῶν πλέον ὀφειλόντων τοῖς ὁμοφυέσι καθορώσας ἀφαιρούμενον;

Ὁ κώδιξ ἔδραμον (sc. αἱ οὐράνιοι τάξεις), ὃ ἐξ εἰκασίας εὔρομεν ἐν Ἀθ. σελ. 342. Ἐν τῇ ῥα τοῦ κώδικος ταῖς λέξεσι «παρασχεῖν — καθορώσας» παράκεινται γεγραμμένα τὰ «χρ(υσοῦν), ὠρ(αῖον)».

29,27: Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα μεγάλα κέντρα καὶ μεγάλας πληγὰς ἐνήσει τῇ τοῦ προσήκοντος ψυχῇ.

Ἐν τῇ Ἀθηνᾶ σελ. 345 ἐγράψαμεν τάδε: «Δὲν εἶναι ἀνερομήνευτον τὸ προσήκοντος· ἀλλὰ πρῶτον μὲν καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ποιηταῖς τὸ ῥῆμα προσήκω δὲν εἶναι λίαν σνήθης ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ προσέρχομαι, δὲν πιστεύομεν δὲ ὅτι θὰ θελήσῃ τις νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ προσήκοντος διὰ τοῦ συγγενοῦς· δεῦτερον δὲ ὁ Φώτιος ἐν τῇ πρὸς Παῦλον τὸν Θεσσαλονίκης μακροτάτῃ ἐπιστολῇ (ἣν εὐστοχώτατα ὁ Heisenberg ἀπεκάλεσεν ein Kabinetstück byzantinischer Diplomatie) μεταχειρίζεται τοσοῦτον σταθερῶς τὸ προσίεναι ῥῆμα, ὥστε πιθανώτατα γραπτέον καὶ ἐνταῦθα τὸ προσΙΟΝΤΟΣ» (ἀκολουθοῦσι 12 παραδείγματα).

Ὁ κώδιξ ἔχει τὸ προσιόντος σαφέστατα γεγραμμένον.

33,8: Τοὺς συνήθεις, οἷους ἀγνοεῖ διαδεχομένους τὴν ἑταίριαν, τὸ ἀλλότριον, τοὺς φιλάτους, ἵνα μὴ λέγω τὸ ἔχθιστον, ἀλλ' οὖν γε πάντως τὸ ὑπονοούμενον.

Τοῦ ἐκδότου παρατηρήσαντος ὅτι ὁ κώδιξ ἔχει τὸ διαδέχεται, ἡμεῖς ἐν B.Z. σελ. 306 καὶ ἐν Ἀθηνᾶ σελ. 330 ἀποκατεστήσαμεν τὸ ἕλον ἕλωσ ἀδιανόητον χωρίον ὡς: «Τοὺς συνήθεις οἱ οὗς ἀγνοεῖ διαδέχονται, τὴν ἑταίριαν τὸ ἀλλότριον δὲ διαδέχεται», τοὺς φιλάτους — τὸ ὑπονοούμενον» (sc. διαδέχεται).

Ὁ κώδιξ ἐμπεδοῖ τὴν ἡμετέραν διορθωσιν: α δέχονται.

2.

7,1 (ἐπιστ. 10): Εἰ δ' ἄνω καὶ κάτω πάντα τῷ βραβεῖ γυγνῶσιν ἐγὼ μὲν οὐκ ἐρῶ οὐδ' ἀπαιτῶ δίαιτην, σοὶ δὲ λείπω τῶν πράξαντι καὶ τὸννομα θεῖναι, εἰ μὴ τι ἄλλο, μᾶλλον δὲ τὰ ὀνόματα τῆς πράξεως.

Ὁ ἐκδότης παρέλιπε τὸ δεῦτερον τῷ.

7,7 (ἐπιστ. 11): Τὰ σταλέντα ἡμῖν ἐδεξάμεν ἱερῶσυνα. Καὶ εἰ μὲν θεόγλωστος ἦν μοι ἢ φωνή, πρὸυθηκα ἂν χρῆσαι σοὶ μᾶλλον ἢ ἐπεύξασθαι τὰ ἀγαθὰ· ἐπεὶ δὲ χρησμοῦσιν οὐ θεόκλητος ἐγὼ — εὐχῆν ἐπεύχομαι σε τυχεῖν ὅσα ἂν εἴη τῶν ἐλπιδῶν οὐκ ἐλάττωνα.

Παρελείφθη ἡ λέξις εὐχῆν.

10,8 (ἐπιστ. 15): Προλαβεῖν γνώμην ἐνασχημονεῖν γνωρίω μέλλουσαν, τὴν αἰτίαν προαφελομένω.

Ὁ κώδιξ μέλλουσαν, οὐχὶ μέλλουσης. Ἀλλὰ περὶ τοῦ χωρίου ἐπιθι: τὰ ἐν Ἀθ. σελ. 324.

10,13: Οὐδὲν ἀνευδεέστερον, οἶμαι, μῦθον εἰσάγουσι τῷ βίῳ ἢ κ. τ. λ.

Ἄντι τοῦ ἀνευδεέστερον ἡμεῖς ἀνέγνωμεν ἐν τῷ κώδικι τὸ ἀγενέστερον.

12,1 (ἐπιστ. 16): Μὴ μεθύσκεσθε οἶνω.

Οὕτως ὁ κώδιξ, οὐχὶ μεθύσκεσθαι.

12,10: Κατολιγορεῖν.

Οὕτως ὁ κώδιξ (κατωλιγορεῖν πρώτη γραφή), οὐχὶ καταλιγορεῖν.

17,23 (ἐπιστ. 19): Τὸν παρὰ τοῦ ἐξελεγεμένον καὶ προκεκριμένον.

Πρὸ τῆς λέξεως καὶ φέρεται ἐν τῷ κώδικι ἡ λέξις τε.

18,18: Οὐκ ὀλιγορίας οὐδὲ τῆς σῆς αἰτίας παροράματα.

Ὁ κώδιξ αἰτίσεως.

19,7 (ἐπιστ. 20): Εἰ δὲ ὁ δεξάμενος οἷς ἐδοξάζετο ἤσθετο, τῆς ἰδίας ἐπεισιλείας ἔδωκε σημεῖον.

Ἐν τῷ κώδικι ἐδέξατο. Ὅτι δὲ ἦσθη μεταγραπτέον ἐδιδάξαμεν ἐν Ἀθ. σελ. 334.

19,14: Αὐτὸς ὑμῖν καὶ τὸν τῆς ἀληθείας στοχασμόν, ἴσως μὲν καὶ χωρὶς τῶν γραφέντων, παραστήσειεν.

Ὁ κώδιξ στοχαστήν.

20,17 (ἐπιστ. 21): Καὶ τὴν τάξιν γὰρ ἔλιπε τῶν δυσμενῶν, ἣν ἐπλήρου, καὶ τὸν χορὸν τῆς ἐκκλησίας, ᾧ προσδραμεῖν ὠμολόγησε, διαπαίξει. Καὶ ἃ μὲν ἔλιπε, [πάντως] οὐκ ἔχει, ἃ δὲ προσλαβεῖν ἔδοξεν, ὁμοίως οὐκ ἔχει.

Ἐπισημειώσατο ὁ ἐκδότης ταῦτα: «Post ἔλιπε codex locum habet vacuum, quem ego v. πάντως supplevi». τὰ δ' ἀληθῆ ἔχουσιν ὧδε: ὁ στίχος τῆς σελίδος ἐν τῷ κώδικι τελευτᾷ εἰς τὴν λέξιν ἔλιπε, ὁ δ' ἀκολουθῶν στίχος ἀρχεται ἐκ τῶν γραμμάτων δια οἷς ἔπονται τὰ οὐκ ἔχει κ. τ. λ. Δύο στιγμαὶ ἐπὶ τοῦ γράμματος δ μαρτυροῦσιν ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς σκοπὸν εἶχε νὰ παραγράψῃ ἐν τῇ ᾧ ἄλλα τινὰ γράμματα, ἐπιλαθόμενος δ' ὅμως δὲν παρέγραψεν αὐτά. Τὰ γράμματα ταῦτα χωρὶς ἀμφιβολίας ἦσαν τὰ πε, παραλειφθέντα κατόπιν τῶν γραμμάτων πε τῆς λέξεως ἔλιπε: τὸ ὅλον ἄρα χωρὶον ὁ Φώτιος ἔγραψεν ὧδε: «Καὶ ἃ μὲν ἔλιπε πεδία οὐκ ἔχει, ἃ δὲ» κ. τ. λ.

20,28: Εἰ προσελθὼν ὀλοψύχως ἡσπάσω.

Οὕτως ὁ κώδιξ, οὐχὶ ἡσπάσθω ὡς λέγεται ἐν τῷ ὑποσημειώματι.

22,15: Ὁ πλίξ η.

Ὁ δ' ἐκδότης ἐν τῷ ὑποσημειώματι μνημονεύει ὀπλίξει ἐν τῷ κώδικι διωρθωμένον κεῖται ὀπλίξ η.

23,28: Ἐπι καινότερα.

Οὕτως ὁ κώδιξ, οὐχὶ ἐπικαινότερα.

25,12: Ἀπεσπάσθης πρῶτον τῆς ῥίξης, εἶτα μερὶς ἐγένου τῆς προτέρας τομῆς, ἀποτμηθεῖσα καὶ καθ' ἑαυτὴν στασιάζουσα· ἐξέκοπης καὶ τῆς σῆς μερίδος, τῆς μὲν προτέρας σε καταλιπούσης καὶ πρὸς τὴν κοινὴν ἀναδραμούσης μητέρα, τῆς δευτέρας δέ σε καὶ πλήρωμα λαβούσης καὶ λείψανον. Ποίας μερίδος ἐν τῷ ἐξῆς; νῦν καὶ τῆς πάλαι διασπασθῆναι γέγονας, ἵνα κτλ.

Ἀντὶ τοῦ προτέρας ὁ κώδιξ ἔχει τὸ ἄ' ὄ, καθ' ὅσον ἡμεῖς γινώσκουμεν, οὐδέποτε δηλοῖ τὸ προτέρας, ἀλλὰ τὸ πρῶτης.

Πολλάκις μὲν ἐμοχθήσαμεν ἐν τῷ πρὸς τῷ τέλει ἀδιανοήτω μέρει τοῦ χωρίου, οὐδεμίαν δ' εὐρίσκομεν διόρθωσιν ἀρέσκουσαν ἡμῖν. Ὁ κώδιξ αὐτὸς προσάγει τὸ φῶς: «Ποίας μερίδος ἐν τῷ καὶ τῆς νῦν καὶ τῆς πάλαι διασπασθῆναι γέγονας» κτλ. Πολὺ προσέσχουμεν ὅπως διακρίνωμεν τὰς ἀληθῶς δυσξυμβλήτως πως γεγραμμένας λέξεις καὶ τῆς.

29,8: Χεῖρα μὲν ὀρέγοντα τῷ κειμένῳ, συνιστῶντα δὲ καὶ συγκατορθοῦντα τὴν μετάνοιαν.

Ὁ κώδιξ συνανιστῶντα. Ἐν τῇ ᾧ προσεγγράπται τὸ Ση(μείωσαι).

30,1: Πρόσωπον φαιδρὸν καὶ μειδιών.

Οὐχὶ τὸ μειδιᾶν, ἀλλὰ τὸ μειδιών κεῖται ἐν τῷ κώδικι.

30,22: Αἰτιασθέντα.

Ὁ κώδιξ αἰτιαθέντα· ἔρα Ἀθηναῖς σελ. 347.

30,22: Καὶ δικαιοῦσαι ἀν αὐτὸν (γρ. αὐτόν) αὐτόθεν, εἰ— τοὺς προκατάρξαντας τοῖς ὁμοίοις ἀμύνεσθαι διαναστήσειεν.

Ὁ κώδιξ διαναστή, οὐχὶ διαναστήσ· ἴδὲ Ἀθ. σελ. 347.

31,3: Ἀνδράσι τε δεδικαιωμένοις πείθοντες ἑαυτοὺς ἐναρμόζεσθαι.

Ὁ κώδιξ δεδικαιωμένοις, οὐχὶ δικαιωμένοις.

32,27: Τὸν νοῦν ἀσχολεῖ ὧν ἐστέρηται; τοῖς παροῦσιν ἀπεχθάνεται.

Ἐν τῷ κώδικι ἀποσχολεῖ.

33,24: Ἄμεινον μὲν οὖν, ἴσως ἄλλος ἀν τις εἴποι, μήτε πεσεῖν μήτε παθεῖν μήτε τὸ ἀνδρεῖον οἷς ἐγκαρτερεῖν παρκαχεῖν· δευτέρας δὲ πάντως ἀξιώσειε δόξης τὸν διὰ τῶν εἰρημένων βιάσαντα. Ἐγὼ δὲ φαίην ἀν τὸν διὰ τοῦ πεσεῖν καὶ παθεῖν τὸ γενναῖον ἐνδείξιόμενον τοῦ διότι μόνον πρὸς τὸ πεσεῖν ἀντέσχε σεμνυνομένου κτλ.

Ἐν Β. Ζ. σελ. 307 καὶ ἐν Ἀθηναῖς σελ. 351 διωρθώσαμεν ἐγκαρτερεῖ, ἐν δὲ τῇ Ἀθηναῖς προσηκάσαμεν ὅτι μετὰ τὴν λέξιν ἐνδείξιόμενον ἐξερρῶν ἢ λέξις ἀμείνονα. Τῇ εἰκασία ἡμῶν ὁμοία τὸν νοῦν εἶναι ἃ ἡμεῖς ἐν τῷ κώδικι ἀνέγνωμεν: «Ἐγὼ δὲ φαίην ἀν ἐπὶ πολλὰ ᾧ καρτερεῖν τὸν διὰ τοῦ πεσεῖν» κτλ.

36,4: Ὁ τε γὰρ δεδιὼς τὴν δίκην καὶ διὰ τοῦτο φιλόανθρωπος τῇ δειλίᾳ μᾶλλον ἢ τῇ φύσει χαρίζεται καὶ ὁ πρὸς ἄλλον αἰρούμενος τὸ φιλόανθρωπον ἐν ἀδήλῳ κεῖται εἰ χωρὶς τοῦ κέρδους τὴν φύσιν ἐγίνωσκεν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εὐξάμιην ἀν πᾶσιν, εἰ δὲ μή, διὰ πλειόνων ἐλθεῖν, εἰ δὲ καὶ τοῦτο τῆς εὐχῆς μεῖζον, ἀλλ' οὖν κτλ.

Ὁ ἐκδότης παρέλιπε τὰς λέξεις «Ἀλλὰ τοῦτο μὲν εὐξάμιην ἀν πᾶσιν, εἰ δὲ μή, διὰ πλειόνων ἐλθεῖν, εἰ δὲ καὶ τοῦτο τῆς εὐχῆς μεῖζον».

36,11: Τυχεῖν τῶν ἐπάθλων μόνον ἢ τὰς τιμωρίας διαδραῖναι.

Ἀντὶ τοῦ μόνον ὁ κώδιξ ἔχει τὸ μᾶλλον.

36,13: Μισεῖ τις ἑαυτόν; οὐδεὶς ἄν, εἰ μὴ τὸν νοῦν προσδιαφθαρεῖν, συνομολογήσειε.

Ὁ κώδιξ προδιαφθαρεῖν.

36,21: Ἐναπέφηνε.

Ὁ κώδιξ ἐναπέφηνε.

38,9: Ἡ γὰρ ἀγάπη, κατὰ τὸν αὐτοῦ (sc. τοῦ Χριστοῦ) γνήσιον καὶ ὑποφήτην καὶ θεραπεύοντα καὶ μαθητὴν, μακροθυμία «χρηστεύεται· οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζέται τὸ κακόν· πάντα στέγει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». Διὰ ταύτης γὰρ κτλ.

Ὁ κώδιξ «μακροθυμεῖ, χρηστεύεται» κτλ., ὡς δὴ καὶ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος.

3.

Σελ. 2,15 συγκεχωρήσθω] ὁ κῶδιξ συγκεχωρήσθω. — 9,14 κιβδηλεύσαντα] κηβδηλεύσαντα. — 11,7 ἐπεσύρατο] ἐπισύρατο (γρ. ἐπεσύρετο). — 11,19 δοκεῖν] δοκεῖ. — 12,8 ἐτύγχανε] ἐτύγγαμεν (γρ. ἐτύγγανεν). — 13,29 ἀγαθοποιήτε] ἀγαθοποιεῖτε. — 14,29 ἀνωμολογησάμεθα] ἀνωμολογησόμεθα. — 21,13 λόγω] λόγος. — 21,18 τῷδε] τὸ δέ. — 21,20 φάλαγγα] φύλαγγα (οὐχὶ φύλλαγα). — 22,10 γέγονεν] γέγονε. — 24,19 εὕρισκει] εὕρισκιν. — 27,5 τὰς οὐρανίους τάξεις] οὐρανίου. — 28,7 σχολάζομεν] σχολάζομαι. — 33,26 τῶν] τῶν (οὐχὶ 33,27). — 35,23 καταδικάζεται] κατακαταδικάζεται (μεσολαβεῖ τόπος πρὸς τρία ἢ τέσσαρα γράμματα) εταί. — 38,5 συγκατασκευάσομεν] συγκατασκευάσομεν (οὐχὶ συγκατασκευάσωμεν).

Σελ. 5,22 ἀπέτεκεν] ἀπέτεκε. — 10,3 οὕτω] οὕτως. — 11,20 δὲ] δ'.

Ὁ ἀντιγραφεὺς αὐτὸς ἐπηνώρθωσε πολλὰ αὐτοῦ σφάλματα, ἃ νῦν παραλείπομεν ἕπως μὴ μακρότερος ἀποβῆ ὁ λόγος. Τοῦ ἐκδότου ἡ σπουδὴ εἶναι καὶ τῶν ἐξῆς σημειωμάτων ἡ αἰτία: 1,10 ὀφθείης] ὀφθείης (ὁ κῶδιξ ὀφθείης), 3,20 ἀναφέρεις] ἀναφέρει (ὁ κῶδιξ ἀναφέρει), 37,16 ὁμοιοπαθές] ὁμοιοπαθές (ὁ κῶδιξ ὁμοιοπαθές). — Τὸ ἀεὶ πανταχοῦ τοῦ κώδικος γέγραπται ἀεὶ.

Ἐν τέλει παρατηροῦμεν ὅτι ἐν ταῖς ῥαῖς τοῦ κώδικος σεσημειωμένα κεῖνται τάδε: 28,13—15] χρ(υσοῦν), 25,11—12] ὠρ(αῖον), 28,3—4] χρ(υσοῦν), 29,5] χρ(υσοῦν), 31,24—25] ὠρ(αῖον), 32,25—26] ση(μείωσαι) καὶ 35,16—17] χρ(υσοῦν). Ταῦτα καὶ ὅμοια τούτοις ὁ ἐκδότης ἐμνημόνευσε πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῇ 12 Αὐγούστου 1900.

Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου.